

Peter Juščák
**A nezapomeň
na labutě!**

Peter Juščák
A nezapomeň na labutě!

PROSTOR

Peter Juščák

A nezapomeň na labutě!

přeložila Eva Josífková

PROSTOR | PRAHA | 2019

© Peter Juščák, 2014
Czech edition © PROSTOR, 2019
Translation © Eva Josífková, 2019

ISBN 978-80-7260-419-7

Kniha vychází s finanční podporou Komisie SLOLIA,
Literárne informačné centrum, Bratislava

Knihu finančně podpořilo
Ministerstvo kultury České republiky

Věnuji své mamince

*Na světě jsou velmi jednoduché otázky,
na které neexistují odpovědi,
jen cosi jako ptačí volání.*

PRVNÍ KNIHA

ZÓNA

SLUŽBA

Čtvrtek 5. března 1953

1

Co všechno musí žena ztratit, aby se z ní stala prostá lidská bytost? Všechny své touhy? O co musí přijít, aby se vyhýbala budoucnosti, přemýšlela jen v minulém čase a jejím nejvzdálenějším cílem bylo tak nanejvýš zítřejší ráno? A jak se má podívat sama na sebe, když je umořená prázdnotou a ze sebe už nedokáže vydat nic, co by alespoň vzdáleně připomínalo její ženský rod?

Ovšem, v běžném životě se mnohým ženám stává, že se náhle dostaví trápení a velké starosti, nečekaná nemoc nebo chudoba, anebo jim zkříží cestu nevhodný muž či jiná rána a rázem se život zkomplikuje a zamotá. Najednou je třeba přehrabovat se v minulosti, hledat viníka, přít se s vlastní naivitou a přitom ne a ne pokročit kupředu, do budoucnosti.

Jenomže na válku je jeden člověk příliš krátký. Válka, které později přiřadili číslo dvě, sklízela své plody ještě dlouho poté, co skončila. Také ona zamotala osudy lidí k nepoznání a mnohé z nich jsou zamotané dodnes.

Něco jiného je zóna. Zóna není válka, jen její stín. Tady není frontová linie, jen bývalí, současní a budoucí vězni a jejich protějšek: bývalí, současní a budoucí strážci. Kvůli tomuto

složitému uspořádání je každá zóna v nástrahách na své nechtěné obyvatele dokonale nepřekonatelná. Pouze ona umí přichystat takové náhody a zákonitosti, že člověku nezbudou síly ani na kladení otázek, natož na hledání odpovědí.

Dodejme si však i trochu útěchy – v zóně, naštěstí, není moc času na přemýšlení o ztracených dnech či rozplynulých nadějích, není čas, aby se jim člověk poddal, rezignoval a postupně odpadával, protože ho denně oživují všudypřítomné pichlavé drobnosti: tady ti najednou chybí knoflík, tam přibyla díra na bagančeti, zmizí ti lžice nebo vzácný šátek, přeloží tě na horší práci anebo je potřeba přenést přes bránu ukradené brambory... Tisícere drobnosti zaměstnávají mysl člověka ve dne i v noci, trápí ho, sužují, popohánějí ho k neustálé vynalézavosti a tak ho nechtěně chrání před úplným pomatením.

Stmívá se. Irena se s dýchavičnou Žeňou vrací ze služby v kuchyni. Vichr jim olizuje obličej i mastné vatované kabáty, opírá se do nich a brání jim v cestě. Starší Žeňa kráčí vpředu, mladší Irena jde za ní. Lopotí se, postupují pomalu, nohy se jim tiše boří do sypkého sněhu. Už je čtvrtek, ale fujavice od začátku týdne nepolevuje. Pichlavý sníh se sype a sype, vichr kvílí a prohání ho zónou, v závětrí za baráky vrší závěje a zbytek sněhu žene nad nízkými střechami baráků do bezpočetných dolin. Dvě osamělé postavy za sebou nechávají unavené šlépěje, ale stačí zafíčení větru a stopy jsou nenávratnou minulostí. Jen žádné stopy, žádné stopy...

Nejhorší je ztracení sebe samé, to každodenní ubývání myšlenek, vyprazdňování snů i drobných ženských nadějí, v tom číhá nebezpečí pozvolného úpadku kterékoli ženy a její proměny v prostou lidskou bytost. Bůhví, zda se vůbec lze vůči tomu bránit.

Každá zima přinese několik sněhových bouří, jako je tahle. Říká se jí buran. Vichr se nad zónou točí, do očí metá sníh a každého nemilosrdně zažene do dřevěných baráků – vězně, strážce, politruky, náčelníky i hospodáře s jejich smělymi plány. V takové době nezbývá nic jiného než trpělivě čekat, až bouřka pomine, a platí to pro všechny stejně, pro lidi i pro

divokou zvěř. Jen Žeňa se dnes ráno nečekaně vzepřela a ohromila Irenu neuvěřitelným nesmyslem, prý je načase zemřít!

Takové je tedy jedno z dnešních překvapení. Přitom starší a zkušenější Žeňa Irenu i jiné ženy tolikrát utěšovala, zbavovala je zničujícího sebeobviňování přísátého na každou z nich: „My nejsme to zlo, které je potřeba trestat. Naopak, je zapotřebí trestat zlo, které nás sem přivedlo, tedy bezuzdnost populčních ničemů, jež pouze vystřídala bezuzdnost těch předcházejících, šlechtických! To nic nemění na tom, že střídání bezuzdností nazvali vznešeně – revolucí.“ Jindy zase radila: „Nejez všechen chleba najednou. Nedívej se do očí strážnému. Těžkou práci dělej pomalu. Udržuj tempo. Netrap se, že všechno je jiné než doma, a hlavně neplač, když nemusíš...“

Trest jí už vypršel, podobně jako bezzubé Pípačce s usměvavou jizvou na tváři a teoreticky by měly být obě na svobodě. Jenže každé připsali „závažné důvody, které způsobily, že orgány dočasně pozastavují jejich propuštění až do vyřešení jejich situace v průběhu dosažitelné doby“. Dosažitelná doba se protahuje a postupně mění na nedosažitelnou – i za tím je schován duch zóny.

Irena postřehla Ženino zvláštní chování ráno u nádobí. Vznášela se mezi hrnci jako baletka, pohrdavě plácala hadrem po připálené špíně, mlčela, zato ten její úsměv!

Podobně zlověstně se usmívala Xeňa Suchaničová, ale po pravdě řečeno, s mnohem větší grácií a něhou. Bylo to před osmi lety, když vystoupily z lodi v magadanském přístavu. Od moře foukal studený vítr, slaná tříšť se usadila až v krku a vlhké šaty chladily po celém těle. Pasažérky roztřesené zimou civěly na bezútěšný přístav, šedivé město a v olověných mracích schované studené hory. Kdo by býval tušil, že na světě existuje i něco odpornějšího, než byla přečpaná loď *Felix Dzeržinskij*?

Xeňa Suchaničová se hrozného města ani dozorců nelekla. Na její tváři se prostě objevil divný nadpozemský, jakoby povýšenecký, či spíše pohrdavý úsměv a už nezmizel. Přidala k němu i půst a od prvního dotyku s Magadanem nedala do pusy nic, ani chleba, ani kipjatok, nedala na ničí, ani na Irenino, domlouvání. Jenom pak jednou v noci náhle stiskla

Ireninu dlaň a takhle tiše se jako jedna z prvních navždy se světem rozloučila. Zůstala po ní jen vzpomínka na její nepochopitelný úsměv.

Celá zóna je ve velkém bílém závoji, chumelenice bičuje obličej a strážní věže v rozích připomínají duchy. Pod jejich stříškami se rozsvítily reflektory a změnily se na slídící přišery.

U velitelského baráku se mihla přihrbená postava. Chvilí stála, potom spatřila obě ženy a vydala se směrem k nim. Podle kolébavých pohybů bylo jasné, že dozorkyně Paraska si nedá pokoj ani v tomhle sněžném pekle. Je to ona, krátký bílý kožíšek s černým lemováním, vysoké kožené holínky, huňatá sibiřská beranice, trčí z ní jen nos a zlostné oči.

– Stát! Okamžitě stát! – zaryl se do větru její chraplavý hlas.

Thustou koženou rukavicí si chrání oči před sněhovými bodlinami, ale svůj hlas chránit nemusí, ten dokáže bojovat s každým živlem. Kdo jim dovolil odejít z pracoviště bez dozoru, ha!?

Inu, oznámily Pašovi, že jsou připraveny k odchodu, ale starý lenoch se rozvaloval v kuchyni u kamen, okusoval chleba a pozoroval ženy. Pobíhaly sem a tam, přenášely hrnce, pánve, míchaly vařící se jídlo, chvíli se smály, chvíli klely, kdo by pospíchal do fujavice? Však počkejte, než dojím, vždyť nehoří. Tak čekaly a čekaly, ale Paša ne a ne vstát. Když konečně dojedl, už zase popíjel čaj. Nakonec jim levou holínkou pokynul, aby tedy šly i bez stráže. Irena odmítla a chtěla čekat, ale Žeňa vzala jeho pokyn vážně, nasadila si beranici a vyšla do větru. Paša usrkával z plechového hrnku, zašklebil se na ni, a tak se znechucená Irena zvedla také. Jenomže na Pašu se teď vymlouvat nemůžou, to by si zbytečně zavařily ještě i v kuchyni.

– Jdeme z latríny, – zalhala Parasce. Latrína je místo, kam můžou chodit bez dozoru, avšak ve dvojici, takže zdůvodnění by mohlo i obstát.

Paraska neslyší, nevnímá, hněv jí zatemnil rozum.

– V baráku máš parašu! – křičí. – Purga rovná se paraša! To nevíte, suky čistotné?

Vítr jí vyškubává slova, v chuchvalcích je válí po sněhu a trousí až k lesu. Purga a paraša, za jiných okolností by to

bylo zábavné! Purga – vichřice, paraša – plechový sud na výkaly. Neví se, kdo jako první pojmenoval velký nočník podle Parasky, ale způsobil, že nositelky tohoto jména mají nezáviděníhodnou smůlu. Návod na použití paraši láká k nebezpečné dvojsmyslnosti. Ale Bože chraň před Paraskou něco naznačit.

Irena klopila zrak. Provinile postávala mezi dozorkyní a Žeňou a rameny zakrývala její vrásčitou tvář. Chtěla ji před dozorkyní chránit, jen aby neodhalila její andělský a neúčastný úsměv. Paraska úsměvy vězňů nenávidí, a když se jí zachce, tak je i trestá. A když se trestá jeden, přidá se i druhý, proto byla Irena ve střehu a raději na Ženiny dnešní urážky zapomněla. Kryla ji a chránila, přestože si to vůbec nezasloužila.

Paraska zkoumala Irenin obličej, hledala, o co by se drápem zasekla, když už se po kolena ve sněhu vydala na takovou cestu. Najednou se do kvílení větru ozvala siréna, húúííhúú. Takhle vedení tábora svolává porady vedoucích. Vpodvečer to bylo dost neobvyklé, houkání překvapilo i Parasku. Siréna přerývaná vichřicí hučela naléhavě a dlouho, dozorkyně se v hlubokém sněhu otočila a už jenom vrískla na rozloučenou:

– Zmizet a srát do paraši!

Irena si vydechla. Měly za sebou jedno malé vítězství.

V hustém vzduchu ubytovacího baráku visela jejich bezprostřední minulost – zbytky kouře po borovicovém dřevu, pach propocených kabátů a kalhot, proležené slámy na pryčnách a k tomu směs všeho, co vydýchá dvě stě padesát žen za jednu noc a celý den. Z předsíně je vidět dovnitř jako do úlu. Hlasitá vřava, hukot, bzucení jako pokaždé, když se kvůli bouřce nejde do práce.

Žeňa se unaveně sesunula na lavici a nadále se uculovala. Bylo to dost neupřímné, možná i nechutné divadlo. Kdo potřebuje zbytečné úsměvy? V zóně je každý úsměv signálem vážné zranitelnosti. Namane se tichá práce někde ve skladu, přijde z domova dopis, něco se podaří ukrást, a už se žena neudrží a celkem zbytečně se začne usmívat. Vzápětí se najde udavač, příčinu takové veselosti vyčenechá a víc se nesměj, holubičko: nahlas ses modlila, zpívala sis, pomlouvala jsi nadřícené... hříchů je habaděj. Po vině přijde zákonitý trest a hned je po

úsměvu. Opět se s pilou v ruce ocitneš v lese, a teď pracuj, otrokyně. Teď se směj! Zazpívej si, pomodli se! Pomoc tvého pámbíčka se ti při plnění sovětských norem hodí. Trochu ty, trochu on, a komunismus vybudujeme rychleji, nebo to tak není?

2

Žeňa a Irena od rána krájely chleba. Dva tisíce pět set krajíců, co krajíc, to dvě stě gramů. Potom poklidily v kuchyni a hned se přesunuly do umývárny. V pondělí se začalo s mimořádným čištěním velkého nádobí a kuchyňského náčiní.

– Tohle, tohle, tohle, – klepala prstem na hrnce tlustá Aňa. – Čistě a blýskavě, jasné? – štěkla. Kotle byly připraveny na zemi, ukazovala na ně nohou, o ten největší zakopla a zaklela. Pohrozila jim a kulhajíc zmizela v tmavé chodbě.

Stoupající pára z kádě se valila, točila se pod stropem a dusila, nejdřív bylo potřeba si na ni zvyknout. Nečistoty v horké vodě měkly, odmačely se a ženy se daly do práce. Nejprve zevnitř zbytky včerejší kaše, občas však zvenčí drhly i staré zaschlé kousky jídla, které připomínaly dřívější dobu. Potom následovaly zažrané saze, rez, mastnota, připálené zbytky jídel. Irena se po dlouhé době na práci těšila a šla jí od ruky. Co jí je do hrnců a nádobí! Na sobotu jí povolili návštěvu syna! Potichu si prozpěvovala a v duchu už byla na cestě do Bujčanu. Nevnímala černý kotel, viděla černá kukadla v šibalském obličejí a synovo hopsání v Kátiných bačkůrkách. Nebýt vřískotu a ječení pomocnic v kuchyni, možná by si zapívala i hlasitěji.

Zato Žeňa byla od rána neobvykle tichá. Skloněná nad kádí drhla hrnec, obklopená chuchvalci páry pokyvovala šedivou hlavou a vzápětí jí nevěřícně kroutila. Jako by si povídala sama se sebou, ale jen tak, beze slov, bez vět, taková samomluva někde v nitru a na obličejí přilepený úsměv jako z jiného světa. Irena si ji změřila pohledem a její ranní pocit spokojenosti se změnil ve zvědavost. Žeňa pohroužená do svých myšlenek se najednou vzpřímila, podívala se přes Irenu na špinavé okno a pomalu řekla:

– ... a chci umřít.

Irena zmlkla. Nechala hrnec plavat v horké vodě, opřela se o okraj kádě a dívala se na ni jako na přízrak. V zónách se stávalo, že se připlazily trudné myšlenky, koho by nesužovaly, ale Žeňa? Teď, když má vyměřený trest za sebou a už ji můžou kdykoliv pustit?

– A co bude s polonézou? – zeptala se jí Irena ostrým hlasem, aby jí naznačila, že její morbidní úvahy nemůže brát vážně.

– Polonéza? – zamyslela se. Položila ruce na hrnec, jako by jí měla vnuknout odpověď jeho tajemná dutina.

– No? Na to jsi nemyslela?

O polonéze se nemluví nahlas, tuhle skladbu nacvičují v utajení. Čas na ni ještě nedozrál a ženy se polské vedoucí na tajemství neptají. Ženin hlas je v polonéze velmi důležitý a na jednu si vzpomněla:

– Aha, máš pravdu. Sbor, naše pomsta, – řekla s jemnou ironií.

Založení sboru vymyslela Danuta. Cynická stařena, žádná romantická naivka. V létě s překvapením poslouchala, jak si ženy při kosení zpívají, a kupodivu, nikdo z dozorců proti tomu nic nenamítal. Proč tedy nezpívat na úrovni, proč nezařadit řádný sbor? Využila dobrou náladu politruka Zurbajeva a předestřela mu návrh, aby nezpívaly jen tak na loukách, ale hezky v zóně, pod dohledem a možná i při slavnostech. Politruk přemýšlel, zvažoval, hledal motiv, proč ho chce prohnaná Polka podvést, ale nenašel nic. Poláky všeobecně neměl rád, ale náhle dostal vnuknutí – umělecký sbor by mohl být oporou jeho teoretické práce! Pěvecký sbor vězeňkyň! Ohromná věc pro pověst zapadlého Pisčaku. V tu chvíli objektivitelsky zdvihl prst a potvrdil:

– Ano, pé tři sta třináct, sbor!

Třístatřináctka, tedy Danuta, mu přinesla skvělý nápad. Od dob, kdy začal psát vědeckou práci, cítil, že jeho nápady musí být nenapodobitelné. Posadil se za stůl a s potěšením ji nechal povídat dál. Omámily ho další a další podmanivé podněty. Nadchnul se a potom už šlo všechno velmi rychle. Na Politické správě zón v Jagodném vydobyl povolení vytvořit

Umělecký a estrádní kolektiv zóny v Pisčaku a zároveň se pustil do nové kapitoly své knihy: *Úloha kultury v nápravně-výchovné zóně*.

Žeňa úporně drhne hrnec a nahlas přemýšlí:

– Polonéza... ptám se, proč se mstít lidem, kteří ničemu nerozumějí? A už vůbec ne naši pomstě. Pomsta zpěvem... haha.

– Žeňo! Na všechno jsi zapomněla?! – zvolala Irena.

– Ach, moje milá, nezapomněla. Zkusila! Já už jsem zkusila všechno hezké, co se člověku může přihodit, – odpoví s úsměvem a doplní pomalu, s důrazem na každé slabice: – A teď už můžu zemřít...

Při slově „zemřít“ jí vyklouzl hrnec z rukou a na dřevěné podlaze dunivě zazvonil. Hned nato z vývařovny dolehl Anin vrískot:

– Opatrně s tím nádobím! Abyste nakonec nežraly z koryta!

Ireně se rozbušilo srdce. Zdvihla hrnec a kamarádce ho podala. Jenomže ona stále snila, opět jí vyklouzl z rukou a znovu zaduněl.

– Prožila jsem všechno krásné, – majestátně zopakovala a šedivou hlavou pokyvovala nad hrncem. – Ach, jak je těžký.

Z chodby se ozval dupot. Aňa se přivalila i s dřevěnou vařečkou. Rozhazovala rukama a vařečkou jim šermovala před nosem.

– No co? Budete se vdávat?

Zlostí se jí třásla i druhá brada, jen kulaté břicho obalené umaštěným pláštěm stálo nepohnutě uprostřed místnosti. Dala si ruce v bok a blýskala očima.

– Dávejte mi pozor na nádobí, nebo vás odtud poženu. Nebo pošlu Parasku?! – zaječela a potom se houpavým krokem ztratila v chuchvalci páry.

Irenu polila nepřijemná vlna. Takové zbytečnosti jí teď opravdu nechybějí. Za chvíli se z husté páry vynořila rozčuchaná Pípaččina hlava. Zasípěla:

– Ženský, neštvěte ji. Dneska je jak nášlapná mina!

A Žeňa? Poletuje si ve zcela jiné zemi. Říká:

– Ano, měla jsem všechno. Krásné dětství, laskavé rodiče. Seznámila jsem se se svým mužem a žili jsme jeden pro druhého.

Takový vztah v literatuře nenajdeš. Žádný ruský spisovatel by nenašel odvahu náš příběh napsat. Báł by se toho klidu...

Byl to odporný tón. Ireně vzdáleně připomněl někdejší domáci sedánky se ženami kežmarských řemeslníků. Setkávali se po nedělích pokaždé v jiné rodině, také u Kalaschových. Muži hráli karty, ženy si povídaly – nejčastěji o mužích a o dětech. Na muže byla slyšet chvála málokdy. Naopak, v kritice manželů se předbíhaly, jako by mezi sebou soutěžily, která z nich nese těžší břemeno. Svůj úděl žít s mužem vyzdvihovaly jako oběť a ctnost. To však byla pouze jedna strana mince. Ve skutečnosti by si k manželům nedovolily křivé slovo a tohle bolestínské a neupřímné mudrování se jí odjakživa přičilo.

– I děti se nám povedly, – pokračovala Žeňa ve výčtu předností a drhla hrnc kukuřičným válečkem.

Irenu to popudilo a posměšně ji přerušila:

– K čemu je ti ta dokonalost, když se ti chce zemřít?

– Nerozumíš, Iruško. Nevíš, o co v takové rodině jde.

– Já že nevím, co je to pořádná rodina?

– Ty jsi ještě mladá. Ano, máš sice rodinu a máš také Šotu...

Irenou zacloumal vztek. Šota! Tak tohle jí od rána leží na srdci!

– Co se ti nezdá? – zvolala a zlostně pleskla rukama do kalné vody, až vystříkla všude kolem. – Celé roky ti píše muž, posílá balíky! Co nevidět tě propustí... Co mi závidíš? Šotu? Syna v Bujčanu? Anebo toho, co mi zabili ve vlaku?

– A byla jsi i medsestrou v Elgenu! – dodala klidným hlasem.

– No a?

Irena se musí ovládat. S pláčem na krajíčku zalomcovala uchy na hrncích. Zkouška je nenáročná, zacloumá jimi sem i tam, a když vydrží její dnešní zlost, jistě vydrží i další rok v kuchyni. A Žeňa? Irenin hněv se jí vůbec nedotkl. Zdvihla hrnc před okno a proti světlu civěla na jeho dno. Mhouřila oči, odtahovala ho od sebe a zase do něj cpala hlavu.

– Všechno je naopak, – duněl z hrnce hlas věštyně. – Proto je naše civilizace tak křehká.

Irena mlčela. Křehkost sovětské civilizace ji nezajímá. Ani tahle kuchyně, ani celý Pisčak. Teď ji zajímá syn v Bujčanu. Jestli bude Žeňa takhle pokračovat do večera, oběma jim zatrhnou

kuchyňský příděl a Ireně i návštěvu. No a tohle by jí nedarovala, to by si tedy pořádně zapsala za uši!

3

V něčem má Žeňa pravdu, Irena rodinu má. Má také Šotu, který ji v zóně ochraňuje. V elgenské nemocniční zóně byla opravdu až do loňského jara zdravotní sestrou. Jenomže to neznamená, že má poslouchat její hloupé narážky. Anebo je nutné Irenin pisčacký příběh zopakovat? Ten by si s ní Žeňa zcela určitě vyměnit nechtěla!

Připomeňme jen cestu do rajského Elgenu. Stokrát o tom ženy v Pisčaku vyprávěly, pokaždé když byl někdo zavalen v jámách, anebo když zemřel přímo v baráku, pokaždé si vzpomněly na Irenin příběh, aby připomněly, že zázraky se opravdu stávají i v zavalené jámě. Ale nikdo by si její zázrak dobrovolně nevybral.

Irena si z cesty do Elgenu nepamatuje nic. Když poprvé otevřela oči, okolní svět ji dost vystrašil. Vznášela se v tmavé místnosti plné temných přízraků a točila se spolu s ní jako v nějakém bubnu. Uprostřed hlavy jí hučelo, ponurá místnost plná postelí se utápěla v mlhách a zpod tmavých přikrývek na ni civěly nespočetné páry velkých očí. Húú, húú, oči nebezpečných pijavic! Jaký je dnes den a jaký byl včera, předečtírem? Proč je tady tolik očí? Nejdříve ji napadlo, že oči patří duším, které celý život bezuzdně hřešily, a teď se ocitly v pekle. Anebo v očišťci? Těžko rozeznat... Ale nebylo to ani peklo, ani očišťec, jen táborová nemocnice. Z vedlejší postele zaslechla tichý hlas:

– Podej mi ruku...

Čtěla neznámému hlasu posloužit a pokusila se odpovědět. Ale jak? Vědomí i chtělo, ale tělo neposlouchalo. Řekla tedy tichým vnitřním hlasem:

– Tak dobře, podám ti... – a vnitřně se o to i pokusila, ale po chvíli si uvědomila, že ani vnitřní hlas nedokáže splnit její předsevzetí. Navzdory veškerému úsilí ležela bezvládně jako přibitá.

– Podej mi ruku, – slyšela tichý hlas, – ... bojím se.

Podařilo se jí pootočit hlavu. Zahlédla hluboké modré oči a utlé rameno bezmocně visící z postele. Opět ji pohltila tma. Když se později probírala, cítila se mnohem lépe. Najednou se i pohnula, i otočila hlavu a vzpomněla si, že někomu chtěla posloužit, možná i podat ruku. Ale proč, proč? V zóně se ruce nepodávají, jednak není komu, a také proto, že podobné zdvořilosti se tu nepěstují. Vedle ležela mladá, nakrátko ostříhaná žena a právě urovnávala Ireninu přikrývku. Byla to Gruša, chichotavá pacientka, ale pozor na ni, je to zlodějka, varovali ji později.

Do živého světa se vracela velmi pomalu. Na levé oko neviděla, bolívala ji hlava, hučení v uších ji ohlušovalo a způsobovalo její točení. Minulost jako by neexistovala, jako by se právě teď narodila a její jedinou minulostí byla tahle dlouhá tmavá místnost.

Elginská nemocnice! Léčení v tomto podivném domě smutku spočívalo hlavně v každodenním odpočinku. Ležela na opravdové posteli a nechodila do zamrzlých jam na Zlaté planině, neposlouchala rozkazy, příkazy, výhružky, dá se říct, že i obyčejné osvobození od práce mělo významný léčivý účinek. Kromě toho k uzdravování dopomáhalo úsilí pacienta, víra v Boha, dobré slovo lékaře, sedativa a dva tři dezinfekční přípravky. Ireně pomohl jakýsi zázrak a postupně se zotavovala. Po pár týdnech už dokázala vstát, projít se po místnosti, kývnout neznámým ženám na pozdrav. Radost z nepatrných pokroků ji poháněla pomáhat pacientkám, co byly na dosah ruky a měly méně štěstí než ona. Jejich propadlé oči už ji tak neděsily a v roli ochotné pomocnice se cítila lépe, než kdyby jen tak polehávala a bohapustě přemýšlela. Každý týden některá zemřela, už jí to nepřipadalo nijak zvláštní.

Oddělení měla na starosti nevládná sestra Tamara. Rázně a s křikem několikrát denně proběhla mezi postelemi, aby zhodnotila stav, a když zjistila, že kolem Ireny je pořádek, ulehčeně si vydechla a pospíchala dál. Jednou se mezi řečí zeptala, jestli pracovala v jámách, a když Irena přitakala, spiklenecky se ohlédla, sáhla do náprsní kapsy šedé blůzy a podala jí lístek.

– Posílají ti to baby z Pisčaku. Z jam, – šeptla drsně. – Přechíst a zničit!

Překvapená Irena rozbalila poskládaný okraj z novin. Tužkou tam něco stálo, ale německy.

Ireno, prý jsi to přežila. Co je se Soňou? Doufáme, že žije. Vy-leč se a zůstaň co nejdéle. Irma, za všechny

Co to znamená? Kdo jí píše? Jaká Irma, jaká Soňa? Četla znovu a znovu a ničemu nerozuměla. Ano, vzpomíná si na ženu s rýhou na nose, měla na něm nepřehlédnutelnou prohlubinku, jako by ho dělila napůl. Ale proč si vzpomněla na ženu s takovýmhle nosem? Vpodvečer se zeptala Tamary, kdo jí lístek poslal, ta pokrčila rameny, víc neví a nepoví.

Úporně lovila dál v paměti. S nemocnicí se už smířila, ale co bylo předtím? Jámy! Kopaly v zemi a hlínu tahaly nahoru... byly při tom nějaké tmavé postavy, Soňa, Irma...? Hrabay se v té hlíně prsty a vybíraly drobné kousíčky... hlína byla zmrzlá... prsty bolely... otékaly. Proč je lístek psaný německy?

Sevřel ji strach. Něco se stalo, něco ji sem přivedlo. Jak mohla na všechno zapomenout? Kam se poděla její paměť? Rozrušená seděla na posteli, lístek složila na nejmenší možný čtvereček a schovala pod slamník. Musí se k němu vrátit. Ale co bude s ní?

Doktor Zimanov ji poslechl, proklepal, vyzkoušel reflexy, otáčel jí hlavou, zkoumal její pohyby a souhlasně přikyvoval svým myšlenkám, ale příliš se o ně nepodělil.

– Zlepšila jste se, – povzbudil ji. – Půjde to pomalu, ale bude to pořád lepší.

Opravdu, uběhlo pár dnů a už se pohybovala mezi vrzajícími dřevěnými postelemi i po chodbě. Nepříjemné závratě ustoupily a po třech měsících se jí do poloslepého oka vrátil zrak. Nechodila mezi postele jen tak. Když viděla zakrvácenou přikrývku, dala ji do pořádku, jinam přinesla čaj, pomohla na záchod. Zdálo se jí, že pomoc druhým má i na ni dobrý účinek, navíc jí to připomnělo domov, kde jako studentka tři roky pomáhala Grochovým v levočských lázních.

Uběhly další týdny a v nemocniční ratejně se už pohybovala jako kterákoli sestra. Jednou ji doktor Zimanov pozoroval,

jak vyměňovala prostěradlo pacientce Mišurenkové. Mišurenka byla drobná nádražní zlodějka s krátkým trestem. Černé oči měla úzce posazené k nosu a bez jediného mrknutí je dokázala do člověka prosebně ponořit, že by jeden neodolal a udělal všechno podle její vůle. Byla to ale sebepoškoditelka a s takovými se sestry příliš nepáraly. Ani s Mišurenkou – při výměně povlečení zpod ní vytahovaly prostěradlo jako zpod malomocné: trhly, zatáhly, vyškubly a ještě jí i vynadaly, že je málo ohebná. Kdo se má kvůli ní dřít? Sestra nemá na starosti jedinou, ale stovky dalších žen.

Irena viděla její vystrašený pohled a pomáhala jí s velkou opatrností. Prostěradlo nejprve na levé straně uvolnila, poskládala ho po délce až těsně k nemocné, potom ji opatrně převálila na bok, čisté prostěradlo pod ni z druhé strany podsunula a pacientku převálila zpátky. Jak jednoduché. Pár opatrných pohybů a už ležela na čistém. Zakrvácené povlečení uložila do pytle a zanesla do kouta. Tamara po ní pošilhávala a proti její přepjaté péči i zaprotestovala:

– Zavádíš tady nové móresy, a my se tu pak zblázníme!

Mišurenka byla pořád vystrašená. Když ji opatrovala Tamara, pokaždé strachem mimovolně napínala břicho a po výměně povlečení se jí vždycky přitížilo.

– Přece ji nezabiju, – řekla Irena spíš pro sebe než našťavané Tamaře a na páchnoucím prostěradle opatrně zlodějku obracela. Mišurence se zaleskly soví oči, utřela si je, kývla na Irenu. Chtěla se zhluboka nadechnout, vyslovit něco, ale – nešlo to. Sevřelo se jí hrdlo a musela to nejprve rozdýchat. Zkoumala Irenin naivní výraz, její bezbranné modré oči a pochopila, že tuhle sestru nemůže ani okrást, ani podvést, dokonce ani obelstít nevinnou lží. A kdyby jen to, přemohl ji dávný, téměř zapomenutý pocit, že je povinná něco říct, anebo aspoň naznačit něco povzbudivého. Ale co to má být? Ne a ne si vzpomenout na správná slova.

Poděkovat! To je ono. Jenže máme problém. V zóně se neděkuje. Slovíčko *děkuji* se postupem času vytratilo z jazyka i ze zóny, až dočista vymizelo. Když je třeba, nanejvýš se kývne hlavou, anebo se v příhodné chvíli řekne jen – dobře. Slovíčko

dobře je univerzální a lze jím vyjádřit mimořádně hodně. Mišurenka tedy zůstala na pochybách, neboť z hloubi duše se vynořila zapomenutá povinnost, inu táborový slovník s nezištnými službami ani s duševními povinnostmi už dávno nepočítal. Proto si vynášla své vlastní řešení.

– Sestro, podej mi ruku...

Irena se jí podívala do očí, hledala v nich stopy po nějaké zaváté vzpomínce. Bože, jak je její paměť krátká! Kdy se dopátrá své minulosti? Zkoumala Mišurenčin uplakaný obličej a sevrěla ji divná obava – co když jí vlastní paměť lže? Co když se jí už neotevře a minulost před ní zůstane zamknuta na sto západů?

Irenina ruka se ocitla v Mišurenčiných dlaních, vzápětí ji pohládila, přiložila si ji na rozpálené tváře a nakonec Ireninu ruku pokorně políbila.

– Dob-bře, sestro. Dob-bře... – zajíkala se zlodějka.

– Dobře, – usmála se Irena.

– Ví, co si o mně myslíš, zašeptala. – Ale oni nám kradli vozíky s rudou a připisovali je vorům z Baskaru. Tak jsem udělala tohle, – řekla a ukázala si na břicho. Píchla do něj jehlicí, však se i vědělo, že si to udělala naschvál.

Zlatonosná ruda. Dřinu kolem dolování zlata Irena zná, i když jen z povrchového rýpání na Zlaté planině. Ví, kolik úderů ocelovou tyčí je zapotřebí, aby člověk nakopal vědro hlíny. Co vědro, to dvě tři zlatinky, a ke splnění denní normy se po chvilce zedřeš. Tomu rozuměla, jen si neuměla seřadit souvislosti: kdo je ta nešťastná Mišurenka – Irenina dávná minulost, anebo její blízká budoucnost?

V zóně se tyto dva pojmy někdy těžko rozlišují. Málo věcí se tu vyvíjí tak jako jinde na světě, že události putují ze známé minulosti do neznámé budoucnosti. V zóně je docela možné, že minulost člověka je zcela neznámá, či spíš nepochopitelná, pokroucená do vynucené podoby, přibitá trestem za neznámé zločiny. Zato budoucnost je jasná jako východ slunce, bohužel, bez ranního jasu a optimismu z rodícího se dne. Irenino postupné procitání a opětovné sblížení se s vlastní minulostí jí přineslo velké rozčarování. Vždyť ona je opět v zóně! Sice v nemocnici, ale i ta je součástí zóny. Před ní je návrat

domů – jednou, možná, pokud... Než se to stane pravdou, uplynou ještě nekonečné roky!

Doktor Zimanov se navzdory všem chmurám usmíval.

– Rád bych vás měl i jako pomocnici, nejen jako pacientku, – řekl jí ve své ordinaci. – Potřebuji lepší personál než ten, který mám, vydržte, navrhnu to ředitelce a uvidíme.

Irena by ho v tom okamžiku nejradši objala. Že by mohla zůstat v nemocnici? Ať si ji nechají, bude sloužit jako otrok, nejen ubohé Mišurence, všem bez rozdílu!

Koncem zimy přivezli další dvě zraněné pracovnice. Ležely na zaoilejovaných pytlicích na korbě, mezi nimi seděla zachumlaná vězeňkyně a přidržovala jim na těle staré kabáty, aby cestou neumrzly. Byly to Žeňa a Pípačka z fabriky, z chemického provozu. Při noční směně unikl plyn z poškozeného potrubí, několik žen se přiotrávilo, ale tyhle dvě se do rána neprobraly. Doktor nad nimi mlčel, špulil rty, kroutil hlavou. Přivolal si na pomoc i doktorku Selskou z dětského oddělení. Prohlíželi pacientky, zkoumali jim tep, tlak, dýchání, nakonec doktor s opatrným optimismem zkonstatoval, že důležité funkce zůstaly neporušeny. Zdálo se, že další osud žen je zapísán v jiné knize, ve které lékaři neradi listují.

Irena u nich strávila celý den i noc a probraly se až druhý den ráno. Nejprve mladší Pípačka, potom starší Žeňa. Zpočátku se toulaly ve ztracené paměti jako před časem Irena, ale očividnými skoky se zotavovaly a po několika dnech se už obstojně dokázaly hádat. Obě měly v zóně zvláštní postavení – jejich trest už sice vypršel, ale orgány Dalstroje v Magadanu jejich propuštění zatím odložily na neurčito. Jenom jim uvolnily režim a zařadily je na lehčí práci. Mohlo by se zdát, že společný osud obě zraněné ženy sblíží, ale kdepak. Každý jejich rozhovor skončil filozofickou disputací a hádkou. Energická Pípačka měla na tváři jizvu, jakousi obrácenou vlnu, takže vypadala, jako by měla na tváři věčně připlesknutý úsměv, i tehdy, když s rozhořčením šišlavě vykládala:

– Já jsem po válce plnila v továrně plán na sto dvacet procent! Kdyby tak pracovali všichni, už bychom měli komunismus. Nebyly by nedostatky a všeho by bylo víc...

Žeňa i ve svých padesáti letech znala jen katedru matematiky a v zóně chemickou továrnu na zpracování zlata. Neměla mnoho zkušeností s plněním plánů, ale v budoucnosti kdoví, jestli si nepodmaníme i matematiku, říkávala. Pípaččin optimismus zchladila otázkou:

– Tak mi řekni, při těch plánech, čeho bychom měli víc? Takovýchhle nemocnic bez léků? Anebo pracovních zón? Strážných? Vojáků? Čeho?

– Co by! Ty nic nechápeš. Bylo by víc oceli, železa, uhlí, dřeva, kanálů, lodí, tratí, lokomotiv... – vypočítávala nadšená Pípačka na prstech, jedna dlaň nestačí na všechny zanedbané úspěchy.

– Tak tedy dobře, a co z toho má údernice, když bude víc vagonů? Anebo uhlí? Jak si v životě s tím uhlím polepšíš?

– Jak že, jak...? Zlepší se přece doprava. Pojede víc vlaků, pojedou rychleji a dál. Postaví se víc škol, nemocnic, odšívovacích stanic. Už dnes máme nejvíc odšívovacích stanic na světě! Jenom se o tom nikde nepíše. A potom umění, tedy kina a cirkusy, taky divadla. Vysoké školy...

– A kdo bude v divadlech hrát? Kdo bude ve školách učit?

– Profesoři a učitelé, ty profesorko přemoudrá. Kdo jiný?

– Jenomže profesoři jsou tady, v zónách, na Planetě. U nás v zóně hned dva, na lince ve fabrice byla klavíristka, v Magadanu jsou zase herci a zpěváci. Kdo v těch školách bude nového člověka učit?

– Tohle jsou kontrarevoluční otázky! – vybuchla Pípačka. – Zjevně nechceš diskutovat, ale provokovat. A takovýhle přístup nikam nevede, – rázně ukončila debatu. – Už tolikrát jsem řekla, že se s tebou nebavím, ale protože tě mám za kamarádku, ustoupím, ty to zneužiješ a já, hloupá, se vždycky nechám vyprovokovat.

Zaklonila hlavu, uraženě koukala do šedého stropu a zarytě mlčela. Potom ji mrzelo, že rozhovor se Žeňou ukončila předčasně, mohla se trochu poptat na její názory a nachytat ji přímo na protirevolučních postojích. Zkrátka, starším kontrarevolucionářům je třeba ukázat na jejich vlastních slovech, jak se mýlí, a to platí i pro Žeňu.

Pípačka ví o životě dost. Kdo byl na frontě, profesorka Žeňa,

nebo Pípačka? Kdo prožíval každodenní okamžiky mezi životem a smrtí? Dnes se netrápí tím, že musela bojovat s nepřítelem, dělala to pro vlast. I zuby, komukoli ukáže díru v ústech, zuby mi vytloukli na frontě. To by ještě snesla, vždyť je to její oběť, ale bojovat se svými? V míru? Tohle ji ničí! Všude, kde se objevila, musela něco napravovat. Ve městě, v práci, ve večerní škole... Vždycky byla první, neostýchala se a nabádala, aby pracovali lépe a víc. Výsledek nebyl kdovíjaký, ale nedovolí, aby ji někdo jen tak z rozmaru zpochybňoval.

– Tak tedy jednu revoluční otázku. Tu doufám smím, – usmívala se Žeňa z vedlejší postele.

– No tak tedy ano.

– Jak ses dostala sem? Tak daleko, až z Brjansku?

– Udali mě, řekla bez mrknutí oka.

– Proč?

– Žárlila na mě Lena. Měli jsme v institutu Ignatia, fešáka, učil matematiku. Rád se mě vyptával, co se dělo na frontě, kde jsem byla, co jsem dělala. Byla jsem v Sevastopolu, v první linii a něčím jsem prošla, říkám. Čtyři holky z Povolží jsme se přihlášily na frontu, protože jsme chtěly bojovat za svou vlast. A vtom jsem mezi řečí pochválila americké auto, studebaker. Terénní nezmar, tolikrát tahal z bláta naše auta. Ignatio nadšeně tleskal, ale Lena se na mě dívala úkosem. Visela na něm, vždyť Ignatio byl jediný muž v institutu, jinak samé ženy a všechny na vdávání. Kde si dnes najdeš muže, když jich tolik leží ve Stalingradu? Samozřejmě že jsme se kolem něho točily, Ignatio sem, Ignatio tam, Ignatio vodečku, Ignatio cigaretku. Až mě někdo udal, a to mi právě měli dělat přední zuby! Přišli mi nepřátelskou propagandu a zuby v prdeli, – zakončila Pípačka lakonicky. – A ty? – obrátila se na Žeňu.

– Mně zase započítali manžela.

– Špiona?

– Kdepak. Projektovat mosty. Obvinili ho, že kopíruje americké mosty, a tak nás rozdělili. On na sever, já na východ.

– Aha. A proč je kopíroval?

– A proč jsi ty chválila americká auta?

Pípačka zamáchala rukama, jako by odháněla dotíravé mouchy.

– Je to celé popletené a nechceme se poučit. Děláme stále stejnou chybu, pořád jsme málo aktivní. Chápeš? Potřebujeme víc aktivity, víc výkonů. Čím lepší výsledky, tím vyšší je tvoje hodnota. Čím vyšší je tvoje hodnota, tím víc se tě bojí. Čím víc se tě bojí, tím lépe se ti kráčí vzhůru. Až jednoho dne na tebe tví nepřátelé nedosáhnou. Kdo by tě potom udal? Nikdo. Všichni se tě budou bát!

– Pípačko, kdo by se tě dneska bál? Stáhli z nás večerní róby a hodili nám prašivou pytlavinu, polili nás špinavou břeckou. Když tě jednou takhle poníží, už si tě nemůžou vážit, natož se tě bát. To prostě nejde. Nic tě zpátky na nohy nepostaví, ani práce, ani subotniky, ani brigády, ani splněné plány...

– Strašné, strašné! – zaskučela Pípačka a rozhazovala rukama.

– Staré, předrevoluční myšlení! Nepochopená doba! Všichni křičí – jdeme vpřed! A přitom přešlapují na místě! Kdy se tohle změní? Kdy lidé konečně revoluci pochopí? Sestro Ire-no, řekni něco, ty jsi cizinka, co si myslíš o úloze jednotlivce ve společnosti?

Štěpatá hlava s těkajícíma očima působila neklidným dojmem. A navíc ta usměvavá jízva – Pípačku jaksi nebylo možné brát zcela vážně.

Naklonila se k ní a šeptala tak, aby to slyšela i Žeňa:

– Pípačko, já chci jet domů. Za mužem a za dcerou, také za mámou. Potřebuji mě víc než tahle nemocnice. Chci jet domů...

Potom jí oběma dlaněmi stiskla povislé tváře a klidně hleděla do jejích vibrujících očí. Pípačka se opírala o poskládaný zimní kabát, který sloužil jako polštář. Vytřeštila oči. Chvilí pozorovala Irenin obličej, hledala v něm nějakou podlost nebo zradu. Náhle na to přišla a vykřikla:

– Tady ji máš, šponku! My sedíme za nic a jsme spokojené! Ona tu pyká za šponáž, a chce jet domů!

Poslední slova křičela roztřeseným hlasem a přitom rukama mlátila do příkrývky. Plácala jimi plná bezmoci, zklamání a nakonec se sesula a rozplakala se. Žal jí roztřásl duši i hlas,

hřbetem ruky si utírala slzy a z krku jí vyskakovalo neovladatelné hyk, hyk... Když se uklidnila, přiznala se, že nedávno jí napsali z práce. Těší se, že ji určitě brzy propustí, vždyť to musí být omyl, aby zavřeli frontovou vojačku. Opravdu, a nejnovější zpráva, poslouchajte, Ignatio si vzal Lenu za ženu a odstěhovali se do Moskvy...

Opět propukla v usedavý pláč, plakala, téměř se dusila, ne a ne ztichnout. Už se zešeřilo, unavená usnula mezi vzlyky, jen občas jí škublo v propadlé hrudi. Irena vstala a chtěla odejít, ale Pípačka sebou trhla a vykřikla ze sna. Přidržela ji za kostnatá ramena a opatrně ji posunula doprostřed postele. Pípačka ve spánku zašátrala, hledala nějakou oporu, našla si Ireninu ruku, stiskla ji a přiložila si ji k obličeji. Spala jako dítě.

– Vidiš, nestačí mít pravdu. Musíš vědět také to, kam tvoje pravda patří... – řekla Žeňa.

Otevřely se dveře a do tmavé místnosti vešla hřmotná sestra Tamara. Rozsvítila slabou žárovku a pacientky se probíraly z odpoledního odpočinku. Irena si vzpomněla na Ženina slova o pravdě, ale mezitím se jí zcela vytratil jejich smysl.

4

– Hotovo? – vříská Anin hlas z husté bílé páry v kuchyni. Naléhavá otázka patří Ženě a Ireně, a hlavně jejich nádobí. Vedoucí kuchyně je nevlídná a nekompromisní, nevyplácí se zahrávat si s ní. Drží v hrsti všechen personál, od zlodějských pomocnic až po profesorku Žeňu a Irenu, stačí dobře míněná stížnost a kterákoli z nich letí přes palubu. To si žádá pomocnice nepřeje, vždyť kuchyně je pro ně nepochybně záchranným člunem.

– Hotovó! – zazpívá jí Irena zpátky.

Proč se Žeňa netěší domů? Jejího muže nedávno propustili na svobodu. Taková zpráva změnila každého vězně a zasáhla i Žeňu. Hodně o tom mluvila, zářila radostí a podala si novou žádost o propuštění. Ubíhaly dny i měsíce, odpověď

nepřicházela a radost pomalu uhasínala, sesychala a postupně se změnila na nevrlost.

Znovu se přiřítla Aňa. Postavila se před polici s rukama v bok a prohlížela si nádobí.

– Některý má díru, – vyštěkla, jako by díru vyrobily ony. Prudce popadla hrnce jeden po druhém, strhávala je z police a každý obrátila dnem proti oknu, aby ho prozkoumala. Děravý byl třetí v řadě. Opravdu, proti světlu byla dírka zcela očividná. – Syčí, hoří, pálí mi plotnu, zmrld. Kdoví, kdy přijede Jerofej.

– I Šota to umí zalepit, – vyhrklo z Ireny zcela bez jejího přičinění. A čekala na reakci.

– Šota, Šota... – hudrovala Aňa a zkoumala další hrnec. – Tak ať... a není to tvůj šamstr? – zeptala se a na odpověď nečekala, otočila se a už dupala bagančaty do kuchyně.

– Je, co by ne, – dychtivě odpověděla Žeňa za odcházející.

Irena zatnula zuby a vrátila se ke korytu.

– Co se zlobíš. Jsi samá odměna! – usmála se na Irenu, ale vůbec nic nechápala.

Irena byla dopálená. Kam se poděla Ženinina někdejší moudrost a shovívavost?

– Chtěla jsem ti pomoci, – řekla na svou obranu. – Když zavolají Šotu opravit hrnce, máš ho na pár dnů pro sebe...

Irena na to nic neřekla, raději se kousla do jazyku. Anina zmínka o šamstrovi ji z míry nevyvedla, vždyť je to jen bývalá kriminálnice. Není divu, že její prostý svět se velkopanský rozvaluje akorát tady, mezi ostnatými dráty. Ale Žeňa?

Doma v Kežmarku se v jejich společnosti takhle nemluvalo. Vztahy se především prožívaly a o mnohých věcech se mluvilo jenom v náznacích. Tak to bylo i v jejich učitelské rodině. Jednou se nemotorná hospodářka Macková v levočských lázních neohraně zeptala Ireny, a to přímo před doktorem Grochem, jestli Jurkanin bude Ireniným amantem. Nad její nehorázností se Irena začervenala a studem by se nejraději propadla pod zem. Lékař viděl její rozpaky, upravil si límec na bílé košili, odkašlal si a taktně odešel do své ordinace. Proboha, jaký Jurkanin, jaký amant? Přisuzování vztahů tímto

způsobem hodnotila jako venkovskou neotesanost. A Jurkanin? Mladý pomocník v lázních, poskok, člověk pro všechno. Měl rozložitou postavu, ale výškou ho Irena přesahovala, a už to ji od něho odrazovalo, nemusel ani otevřít pusu. Nepřišla na chuť jeho humoru a jeho pokusy o sblížení považovala za venkovskou prostotu. Zkoušel na ni všelicos, vyvaloval oči okované hustým obočím, vystavoval na odiv mládenecké přednosti – mohutné ruce, silácká gesta, houpavou chůzi, brrr, běhal jí z něho mráz po zádech. A prý amant!

Kolik let uběhlo od těch dob, kolik lidí se jí mihlo před očima! Ta doba pohltila jednu válku, Ireninu cestu na Planetu a osm nekonečných let v povodí Kolymy na zemi plné zlata.

Z kuchyně opět doléhá hádka. Z křiku se dalo usoudit, že některá pomocnice nasypala kroupy do nesprávného kotle. Teď na sebe vykřikují a těžkým vzduchem létají vulgární nadávky. Zasáhla Aňa svým vrískotem a ostatní hlasy ztichly. Procedura je jasná, kotel musí přelít. Pokud se do něj omylem dostalo více krup, nemůže stát u pravého okénka, ale u levého, privilegiovaného. To přece ví každý hlupák.

Irena nakoukla do chodby spojující přípravnu s kuchyní. Hned na rohu trčel pohybující se čumáček slídícího potkana. Čmucha, slídil, jako by tipoval, zda se mu vyplatí přeběhnout křížem krážem přes místnost. Ohnala se hadrem a zvědavý tvor zmizel v tmavé díře.

BARÁK ČÍSLO DVĚ

1

V baráku číslo dvě, podobně jako ve všech ostatních, je dvě stě padesát míst. Není to žádná náhoda, že je jich právě tolik, ani o duši méně, ani více. Dvě stě padesát je magické číslo, je úředním pomocníkem, přímo až zaklínadlem. Pozoruhodné na něm je, že přestože se s ním pracuje, není nutné znát ho příliš důkladně, ba ani čísla, která mu předcházejí, dokonce není třeba ovládat žádné početní operace, jako je násobení a dělení. S číslem je zapotřebí umět pracovat, což platí zejména pro dozorce, jimž běžné počítání dvojčíferných čísel zatím dělá problémy. Ještě víc to platí pro úplné začátečníky, kteří mají za sebou jen krátký kurz rozlišování nepřítele a počítání na jedné ruce, zkrátka, pokud jde o analfabety. Pro úplnost je nutné dodat, že magickou dvě stě padesátkou svět nekončí. Za ní následuje mnohem tajemnější číslo – rovná tisícovka. Často se říká tisíc sem, tisíc tam, ale opravdu pracovat s tímto obrovským číslem dokáže málokdo. Pokud v zóně nastane případ, že dozorcí potřebují počítat do tisíce, zpravidla už přivolají někoho s ukončenou základní školou, nejčastěji Nardu či Olu, v nejhorším i posměvačnou Parasku.

Analfabetické počítání do dvě stě padesáti prý v revolučních dobách vymyslel sám Felix Dzeržinskij, zakladatel Čeky, aby ulehčil počítání zajatých buržoustů, kulaků a jiných nepřátel

mladé sovětské moci. I velcí pedagogové by tu jednoduchost obdivovali. Celý figl spočívá v rychlokurzu počítání do pěti – jeden, dva, tři, čtyři, pět. Kolik prstů, tolik čísel. Bystřejší voják si početní úkol osvojí rychle, jednu dlaň použije na počítání prstů, ukazováčkem druhé ťuká do jednotlivých prstů, aby se nezmýlil. Párkrát si to zopakuje a za chvíli je vyškolený, a hned může stavět zajaté nepřátele do řad – co voják, to prst. Jeden, dva, tři, čtyři, pět, pět prstů – pět nepřátel.

Když voják nebo dozorce zvládl první lekci, nakreslil na papír pět čárek a postup zopakoval. Jeden, dva, tři, čtyři, pět – a prvních pět nepřátel přeškrtnul dalšími pěti. Obrázek s pěti svislými čárkami přeškrtnutý pěti vodorovnými se nazýval *kastlík*, dohromady jich tedy bylo deset. Pět kastlíků byla *kopa* a každý počtář už spočítal, že měla padesát členů. Pět kop představovalo *hromadu*, rovných dvě stě padesát duší.

Počítání do pěti zvládl každý poměrně rychle, dokonce i Paša, známý svým nepřátelstvím ke vzdělavcům i ke vzdělávání.

Takhle počítali vězně při nástupu do vlaku už v polském Samboru. Vinou drobných chyb při zápisech čárek museli vojáci počítání mnohokrát opakovat. Nervózně stavěli vězně po pěti, posouvali je dopředu, potom dozadu, jenomže se spletli a začali znovu. Kastlíkový systém se čerstvě vyškoleným dozorcům vzpíral, marně počítali čárky a přeškrtovali je novými, pokaždé nějaký čertík vystrčil růžky a jejich práci zmařil. Vystrašeným vězňům se zpočátku zdálo, že počítání podléhá neznámému utajení anebo šifrování, ale nikoho nenapadlo, že mladí pohůnci tisícovek lidí na východ neznají jiná čísla než ta, co jsou jasně deklarována na dlani jedné ruky. Po setmění se počtářské znalosti ozbrojeného doprovodu ještě zhoršily. Dva vězni nekonečné počítání nevydrželi, nejprve odpadl jeden Polák. Odtáhli ho po sněhu do baráku zostřeného režimu a místo něho přivedli čerstvého vězně, aby počty seděly bez jakýchkoli pochyb. Když odpadl druhý, už se jim to zdálo podezřelé, proto než ho odtáhli, párkrát do něho kopli, aby se přesvědčili, jestli nesabotuje jejich počítání. Nato se přihlásili dva Němci z Gelnice, nabídli své počtářské služby, a když dozorci usoudili, že v tom není utajený záměr, počítání

povolili. Gelničané spočítali nastoupený transport za čtvrt hodiny a všichni mohli s úlevou nastoupit do dobytčích vagonů.

2

Baráky v zóně jsou navlas stejné. Poschodové pryčny jsou rozmístněny do dvou řad. Jedna vpravo, jedna vlevo. Mezi stěnami a pryčnami je úzká ulička, středem baráku mezi pravou a levou řadou zase širší. Uprostřed trůní velká hliněná kama s litinovou deskou, kolem nich jsou dřevěné stojany na sušení oděvů. Vzadu v rohu stojí paraša, sud od nafty plnicí roli obrovského nočníku pro případ noční potřeby, nebo i denní, když venku zuří vichřice.

Irena se uchýlila na svou pryčnu a z hlavy vypustila Žeňu i její dnešní bláboly. Rukavice schovala do kouta, posadila se a šustící sláma v ní vyvolala pocit vytouženého soukromí. Teď si všimla sazí na rukou. Ze začouzených hrnců se zažraly tak hluboko, že umýt ruce nebude vůbec jednoduché. Marně je máčí celý den ve vodě, bez mýdla jsou dlaně sice čisté, ale zůstanou poseté černými vráskami. Na sobotní návštěvu by ráda přišla jako bývalá zdravotní sestra – čistá duše, čisté ruce, takhle si chce vzít syna do náruče. Před chvilí si otřela obličej mokrý od roztálých vloček a přitom vůbec nepomyslela na saze, rukáv blůzy je od nich celý černý.

Poprosí o zrcadlo, zlodějky se jí snad nevysmějí. Nemá nic na výměnu, u chleba byla krátce, potom musela k nádobí a kdo jí uvěří, že jde z kuchyně a nic neukradne? Zrcadlo se v baráku půjčuje, ale něco za něco. Potřebuje hlavně mýdlo, to svoje vymydčila a zbývající kousíček jí před týdnem někdo ukradl, když si ve studené vodě oplachovala obličej. Nové bude možná za měsíc, jestli ho přivezou. Teď by ale pomohlo trochu sádla, to zažrané saze rozpustí, zbytky utře do hadru a ruce si umyje horkou vodou z kuchyně. Jenže sádlo na ruce nezíská jen tak a s černými prsty nechce sahat pod matraci, má tam poklady, co vezme do Bujčanu. Dělá jednu hloupost za druhou, proč tak lacině prodala kuchařské velitelce zprávu, že Šota

umí opravovat děravé hrnce? Mohla se udělat důležitou, vymyslet si průpovídku o drátování, potom do toho zamontovat výjimečného Šotu a požádat o odměnu. Mohla navrhnout chleba se sádlem, to je neškodný a pochopitelný požadavek.

Odhrnula slámu a zkontrolovala dary určené na sobotní cestu. Jsou tam, nezmizely, kriminálnice mají před ní jako před bývalou medsestrou jakýs takýs respekt. Opřela se o prkennou stěnu a sledovala čerstvě dokončenou výšivku na stěně u nohou. Je to kousek tmavohnědého silného plátna se stejně tmavou výšivkou letící labutě. Na první pohled vypadá výšivka jako pro slepce, všechno je v jedné barvě, podklad i nit, a přece má zajímavé kouzlo. Teď, když je stará pytlovina napnutá, působí labuť jako vytesaná do skály. Výšivala ji po večerech celé týdny a pozítří ji vezme do Bujčanu, daruje ji Kátě.

Prostou Kátu objevil před třemi lety Šota a stala se Ireninou spásou. Přijala jejího syna Ivana jako svého, přitiskla si ho na bílé prsy a zachránila ho před táborovým hladem. Kojila ho, houpala, s vlastními dětmi ho proháněla po kuchyni a neduživé dítě z lágru vyrostlo. Dobrosrdečná Káťa ani nepostřehla, jak Irenino zoufalství proměnila v naději. Jenomže tříleté děti se musí vrátit do zóny. Táborové děti jsou státní, ty tříleté rozdělují do dětských domovů na Pevnině... Po někdejším hladu se tedy ohlásila nová katastrofa.

Návštěvy má Irena povolené, přirozeně, jen za dobré výsledky a včera jí velitelka strážní služby Kiša Golubovová březnové povolení vystavila. Proto teď štrachá ve slámě a kontroluje drobnosti, má trochu cukru i tabák pro Kátina muže. Opět se cítí jako matka, uvidí svého syna. Když na něho pomyslí, po každé se jí vzrušením zrychlí dech, ale stačí, že se setmí, že usíná na své pryčně, a už se přemáhá, aby se žalem nezadusila. Proč dnes do ní Žeňa zaryla tak hrubým způsobem? Mají málo společného trápení? Anebo si se svým úsměvem chtěla zahrát na svěťici Xeňu?

– Tahle plavba skončí a bude lépe, – utěšovala Xeňa bezvládnou Irenu v dusivém podpalubí lodi. Plavily se z Vladivostoku do Magadanu, a když se Xeňa doslechla o Irenině nešťastném porodu ve vlaku, přisedla si k ní, držela ji za ruku, přikrývala ji spolu s Katalin, mezi ruskými ženami pro ni sháněla kousky chleba a počítala dny do příjezdu na pevnou zem.

– Ještě pět dnů, ještě čtyři, tři... a potom vyjdeme ven, bude svítit slunce, ucítíš čerstvý vítr a bude ti lépe. Jistě tam mají i nějakou ošetřovnu.

Irena dýchala zkažený vzduch podpalubí, dusila se, ne a ne se zmátořit po těžkých horečkách. Držela se podaných rukou, jednou to byla Katalin, jindy Xeňa, a cítila, jak jejich hojivé teplo putuje do jejich žil a vrací ji zpět mezi živé.

Ošuntělá loď *Felix Dzeržinskij* dorazila do Magadanu koncem srpna. V chladném sibiřském létě moře bouřilo, vzpínalo se a zas klesalo, dosahovalo až k obloze s temnými mraky. Vodní tříšť z hřebenů vln pronikala do vzduchu, do očí, do šatů, studený slaný vzduch byl všude, i hluboko v podpalubí. Zničený oděv ženám navlhnul a trásl se zimou. Spásonosná pevnina se na první pohled zdála vykoupením, všichni věřili, že na souši je už nemůže postihnout nic horšího, než bylo putování na konec světa.

Až později se Irena z útržků hovorů dozvěděla, že poslední večer se někde na lodi odehrál nepříjemný incident. V některé tmavé chodbě se strhnul křik následovaný voláním o pomoc. Xeňa tam vběhla, ale někdo ji zasáhl nožem a zahnal zpátky. Tři nebo čtyři příšery křičící ženě zacpaly ústa, marně se seběhly i další, muži je rozehnali kopanci a hrubými nadávkami. Xeňa si ovázala krvácející ruku hadrem a běžela pro pomoc.

Dozorci se bavili na palubě, také oni měli nebezpečné plavby plné zuby. Xeňa se jim nezdála. Co chvíli tu vřiskají nějaké ženštiny, kdesi vpředu prý rodí žena, hubatá bába se bezostyšně dožadovala teplé vody. Proč rodí právě teď? Neumí počkat do zítřka? Bábě museli zacpat pusy, a už je tu druhá, kdo to má poslouchat? Modrooký mládenec v uniformě se na

vystrašenou Xeňu usmál, těžko říct, co si myslel o další neodbytné babizně, líně vstal a prosící Xeňu nečekaně kopl do břicha. Spadla zpátky ke schodům, jen taktak, že se chytla zábradlí a neskutálela se do podpalubí.

Znásilněné ženě se podařilo utéct až ráno. Vyběhla na palubu v potrhaných červených šatech a s rozcuchanými vlasy, jednou rukou si zakrývala odhalená prsa, druhou si pomáhala u železného zábradlí. Rozběhla se k okraji paluby, vyskočila k ramenu jeřábu na spouštění záchranného člunu, vyplašila hejno racků a vzápětí se vrhla mezi ně. Skřehotaví rackové se rozletěli na všechny strany, ženin křik se zaryl do vzduchu, na okamžik přehlušil skřehotání ptáků i hukot moře a spolu s ní zmizel ve vlnách.

Zpráva o incidentu se rychle rozšířila po celé lodi. Kam se to po úmorné cestě dostali? Zděšené ženy chodily za dozorci, ale oni jen máchli rukou, na co skákala přes palubu, hlupačka. Teď nastanou zbytečné starosti, osoba bude chybět v seznamech a jim přibude práce. Když nepochodily u dozorců, vyhlédly si námořníka u záchranných člunů. Dvě Rusky mu objímaly kolena, aby něco udělal aspoň on, mají přece záchranný člun! Starý mechanik v zaolejovaných montérkách se vymluvil na jiné povinnosti. Kdyby se měl starat o každého hlupáka na této lodi, nikdy by do cíle nedopluli. Lhostejně se opíral o rezavou stěnu strojovny a právě něco vykládal zvědavým vězňům v umouněných civilních oblecích. Nenechal se vyrušit křikem žen ani jejich škubáním za tlusté kalhoty. Stál s hořící cigaretou uprostřed prosících žen, vypouštěl kouř nad jejich rozcuchané hlavy a po chvíli, když mu došla trpělivost, setřásl je ze sebe jako otravný hmyz. Vyndal cigaretu z pusy a s úšklebkem recitoval:

– Kolyma, Kolyma, čudnaja planeta, dvenadsať mesjacev zima, ostalnoje leto...

Planeta! Ona byla cílem půlročního putování! Námořník svůj výklad doplnil zprávou, že Magadan není jen přístav, ale i město s úřady, distribučními tábory, sídlištěm a také s divadlem!

To všechno slouží pro správu desítek, stovek táborů. Čudná planeta. Jinak tu není nic.

– Jenom ptáci a ryby, – smál se. – Potom ještě náš *Felix Dzeržinskij* a možná nějaké letadlo, pokud sem doletí, – ukázal prstem na šedou oblohu.

Jenomže ani ponurý Magadan ještě nepředstavoval konec ztraceného světa. Na severu, za hradbou hor, vážení cestující, tam pramení desítky řek a společně tvoří rozsáhlé povodí největší z nich, Kolomy. Je to země temných hor, nedostupných dolin, tisíců kilometrů meandrujících řek, nekonečných bažin se svou vzornou matkou Kolymou. Všechny vody se s pomalou a neodvolatelnou určitostí valí k polárnímu kruhu a potom dál na sever.

– Tam pojedete, – řekl a cigaretou ukázal směr budoucí cesty. – Tam vozíme všechny.

– Ale ona, ona...! – zuřivě křičela Xeňa a ovázanou rukou s krvavými fleky ukazovala na rozhněvané moře.

Muž přimhouřil šikmé oči a plivnul cigaretové sliny hned vedle ní.

– Jaká ona? – řekl. – To není ona. To jste vy! Všechny do jedné, – řekl bez jakéhokoli zveličování.

Planeta Kolyma... Skutečnost, že sem z pevniny nevedly žádné cesty a jediný přístup do prokletých končin znali jen stěhovaví ptáci a mořské ryby, dělala z tohoto města ostrov neuvěřitelné osamělosti. Lepší název než Planeta se mu nedal vymyslet...

V poskakujícím nákladním autě se pod plachtou ženy tiskly k sobě a ohřívaly se navzájem. Irena cítila teplo Xenina ramena, cítila v ní oporu a naději, že jejich sblížení ji může zachránit. Xeňa seděla bez pohnutí. Ovázané rány na ruce si nevšímala, pozorovala ustrašené ženy naproti a k velkému překvapení se usmívala. Nedůtklivý úsměv v tak velkém strachu zpočátku působil jako vítězství. I další dny v distribučním lágru dával jakousi naději, že Xeňa zná návod, jak nad surovostí divného světa zvítězit. Jenže Xeňa se svým úsměvem zkameněla. Už to nebyl úsměv, spíš úšklebek, a naznačoval něco znepokojivého, vždyť ani třetí, ani čtvrtý den nic nejedla. Ležela na

pryčně, dívala se do stropu, a i před Irenou kroutila hlavou, jako by předem věděla, co jí chce pacientka z lodi říct. Nakonec Xeňa svůj záměr prozradila:

– Moje noha tuhle pekelnou bránu nepřekročí, – zašeptala a stiskla Ireninu dlaň. – A ty mi pomůžeš...

Mnohé obyvatelky magadanské distribučky s ní trávily nekonečné dny čekání a žádná ji nepřesvědčila, aby něco snědla. Xeňa mlčela, slábla a pomalu odcházela. Irena si zoufala. Ještě nedávno byla její oporou a nadějí, a jak rychle se jejich role vyměnily. Poprosila Danutu, aby ji povzbudila ona, je starší, zkušenější, třeba na ni Xeňa dá.

– Když se usmívá, asi je jí dobře, – ukončila Danuta debatu o Xenině záchraně. – A ty ještě budeš potřebovat hodně sil pro sebe, – řekla nakonec jako výčitku.

Xeňa už Irenu nevnímala. Občas otevřela oči, ujistila se, že je u ní, jemně pohnula dlaní a zase je zavřela. Neposlouchala křik, mumraj, hádky ani nářky žen, nic.

– Ukradli mi chlebaáá...! – ozval se jednou vpodvečer zoufalý plačtivý hlas z kouta baráku. Ireně probleskl hlavou její nedávný hřích z vlaku, také ona tehdy snědla chleba, co jí nepatřil. Trhla sebou, pocit viny ji opět připravil o klid a hned nato pocítila křečovitý stisk ruky. Xeňa spala, svírala Ireninu dlaň a její svobodný úsměv se pomalu proměňoval v masku.

Tak je Xeňa opustila. Tolikrát si o ní povídaly, tolikrát hledaly příčinu jejího zvláštního chování, na nic nepřišly, nemohly se shodnout, jestli její odchod byl vítězstvím nad vězniteli, anebo naopak prohrou na samém začátku.

4

Společné posezení je nejpříjemnější u velkých zděných kamen uprostřed baráku. Při bouřce jsou místa u kamen obsazená od rána do noci, jindy je všechno obložené promočenými a propocenými svršky a válenkami. Na dusivé výpary z vatovaných kabátů je třeba si zvyknout, jinak by se posezení u kamen stalo pekelným trestem. Fajnový nos zde nemá místo, kdo chce

po večerech vyšívát, nemůže mudrovat nad tím, co všechno se vypařuje z upatlaných hadrů. Také březnový buran semkl několik žen kolem slabé žárovky. Seděly na nízkých špalcích, oči zabořené do svých plátěn z pytloviny, jen Tinda měla v rukou jemnou šedou látku z pytle od mouky. Tinda je v zóně privilegovaná. Posedí si s ženami, ale každá cítí její odstup i obavy, které kolem sebe táboroví chráněnci šíří. U nich člověk nikdy neví, jak na tom je. Je to jako hra s divokou kočkou: přede ti, přede, a najednou ti zatne drápy do obličeje.

– Irena jde v sobotu do Bujčanu, – ohlásila prostořeká Saša všeobecně známou novinu. – A přímo na synovy narozeniny, pátého března mu byly tři roky!

Saša si nikdy nesedne, jen postává, pozorně poslouchá, dívá se ženám na zhrublé prsty, sleduje, jak zápasí s jemnými i silnými nitěmi, předvídá, jakým směrem se bude ubírat nový vzor, radí jim a vzápětí chválí jejich trpělivost a šikovnost. Dalo by se o ní říct, že je kibic mezi vyšívačkami. Má dobrou paměť, v hlavě udrží všelijaká data, důležitá i zbytečná, zapamatovala si jména a příběhy všech žen, i těch, které se v jejich zóně jen mihly a potom se ztratily v pavučině jiných zón. I po roce umí lidské osudy dopodrobna převyprávět, nic z nich neubere, a pokud přidá, tak jen proto, aby každé ženě, která si to zaslouží, vylepšila tvář.

Dlouhou chvíli při pozorování vyšívaček si krátí tím, že jim upravuje vlasy. Na nic se neptá, jen se ujme práce, natáčí ubohé chomáčky na dřívko, dřívko na konci rozštěpí a do mezířky zasune koneček vlasů. Potom nasliní prst, natře jím cívku a vyrobí lokýnky. Neodeženou ji, své zkrášlování každá snáší klidně a pro Sašu je to velká odměna.

Teď na ni Tinda vrhla nevrlý pohled, posunula si brýle na nose a gestem naznačila jejich důležitost. Brýle mají pro vyšívačky cenu zlata, kolují po baráku a jsou nerozlučně spjaté s dobrou vůlí jejich majitelky. Překvapeně se zeptala:

– A to ji pustili?

– No a?

– Děcku jsou tři roky, mělo by jít do domova! – prohlásila Tinda.

– Ale Káťa ho chce adoptovat, – oponovala Saša.

– Podívejme se... rozdávat děti po vesnicích, – zahudrovala Tinda.

Ženy mlčí. Vědí, že Irena se musí rozhodnout. Buď syna nechá Kátě, anebo jí ho vezmou do domova. Nikdo teď nechce být v její kůži.

– V listopadu jí návštěvu zatrhli... – zmínila Saša jeden Tindin nevysvětlený čin a raději od ní odstoupila stranou, aby se pojistila proti nečekanému útoku.

Tinda nezapomíná. Stalo se, že jí Irena na podzim zkrřížila cestu. Byla to taková aféra s chlebem. Irena společně s Pípačkou krájely chleba pro celý tábor. Když se této důležité funkce ujaly ony dvě, přestaly stížnosti na nestejně kousky a ve skladech najednou neměli starosti s chybějícími bochníky. I přesto jim Tinda důvěrně pošeptala, že chleba krájejí špatně. Ani závaží prý nemají v pořádku a měly by s tím něco dělat. Ženy převážily závaží, nic mu nechybělo. Počty chleba seděly, nakrájené kousky také, tak co od nich chce?

To se ukázalo za pár dnů, když jim ráno chybělo šest bochníků. Všechno sedělo na gram, nakrájené kousky i počet pecnů, kam se tedy poděl chybějící chléb? Tehdy jí za trest zakázali návštěvu a Pípačku přeřadili do kuchyně k nádobí. Pípačce to nedalo. Poradila Ireně, aby převážila pár bochníků večer při převzetí i ráno před krájením. Světe div se, opravdu, chleba se do rána odlehčil o pár gramů... no a chlebovou agendu v hlavním skladu měla na starosti právě Tinda. Jistě věděla o tom, jak ve skladu den předem namáčely chleby do vody a v kuchyni je potom uložily na police ke kamnům. Nějaký bochník si takhle ve skladu ušetřily a odnesla si to Irena s Pípačkou.

– Trestat děti by mělo být zakázané, – řekla rezolutně Irma. – Když vyhodili z nemocnice ji, budiž. Ale dítě? Proč trestat dítě?

– Co to pleteš, katoličko? – obořila se na ni Tinda. – Koukni se na zlodějky! Rychle, rychle na plot a nadělat děti! Zlodějkám se nedivím, ale Irena?

– Nepustit matku k děcku! – urazila se Saša. – Co ty víš o dětech?

Tinda znervózňela. Sklonila se níž k plátnu a její jehla se rozkmitala rychleji. Měla pěkně zaoblené prsty, zdravé a růžové. Ne jako ostatní ženy – popraskané, černé, s drsnou kůží, bez citu.

– Vím své! A o každém! – řekla výhruzně.

Tinda je privilegovaná, je třeba si na ni dávat pozor. Privilegium si ji našlo jednoduše. Velitelka strážní služby Kiša Golubovová si všimla její vyšíváné bufajky a pořádně ji to zarazilo. V zóně doposud neviděli, aby si někdo svůj špinavý a otrhaný kabát upravil, a dokonce ozdobil výšivkami. V určitém smyslu to mohla být i provokace! Kišina zvědavost byla mocnější než podezření na nekalou činnost, proto vyslala pomocnou dozorkyni Nađu, aby vyvzdědala, co Němka tím vyšíváním zamýšlí. Zanedlouho Naďa podala hlášení. Výšivky byly nejen na kabátech, ale také na košilích, sukních, dokonce i na ušmudlaném a rozpadajícím se spodním prádle. Kiša se zpočátku vyděsila. Nebude v tom nějaká utajená konspirace? Nepočítají s tím, že kdyby náhodou utekly, mají poklady na výdaje oblečené přímo na sobě? Ničemu nelze věřit, nic není jednoznačné, všude kolem číhají skryté záměry!

Podezření se nakonec nepotvrdila a netypická situace ji přivedla ke skvělému nápadu. Přemluvila svého Vasilu, zástupce hospodářského velitele, a pro Tindu upekli nové úkoly. Vasil jí díky svému obchodnímu duchu obstará plátno, nitě a jehly a ona bude vyšívat a držet zobák, jasné? Jasné. Zařadili ji do skladu potravin, dostala svou osobní židli a začaly její šťastné táborové dny.

Hlavní výhodou privilegovaných žen je levé okénko v jídelně, tam se chodí pro vylepšené vařené jídlo, tam se vychutnává slibné šplouchnutí do misky a odnášení zaručeně hustého spodku. Drobným nedostatkem privilegia je, že dotýčný musí své potěšení tajit, musí se tvářit bolestně, utrápeně, někdy je dobré i trochu kulhat nebo si přidržet náhle rozbolžený bok, zkrátka, v žádném případě nesmí vyčnívat z řady. Svůj navýšený příděl musí sníst v tichosti, bez mlaskání a spokojeného funění, misku musí zvonivě vyškrabat, vylízat, ze stolu

shrnout do dlaně drobky, lačně je do sebe hodit a potom se neméně lačně rozhlížet kolem.

Byly doby, kdy si Tinda nanosila kůrky chleba do baráku a potom je v noci tajně chroupala. Chroupání se však nedalo zatajit. Do hladového ticha se ozývalo jako bourání starého domu. Příkrádalo se večer co večer, budilo ženy ze sna, spouštělo v hrdlech přebytečné sliny, jež potom dráždily žaludek, a stávalo se noční můrou. Saša to nevydržela. Vyčíhla, kdy má Tinda službu, sáhla pod slámu a skrýš s chlebem odhalila. Přivedla ostatní ženy a kůrky připravené na noční hodování spořádaly rychleji, než by to udělaly táborové myši.

Tinda kapitulovala a nakonec ženám občas něco obětovala, kousek chleba, bramboru, trochu cukru. Před lety například chyběly jehly, ženy si je vyráběly z drátu. Takové šití bylo hotové utrpení a také tak vypadalo – hrubé neforemné stehy, i když nakonec se ukázalo, že i nemotorný steh má své kouzlo. Říkaly mu čuvaš podle kteréśi vzdálené národnosti. Když Tinda od zásobovače Vasila získala vzácné jehly, myslela i na ostatní ženy a několik jich rozdala. Není ji tedy možné jenom soudit, ale v žádném případě nelze zapomínat na ostražitost!

5

Z kouta od zlodějek se ozvala hádka. Příliš dlouhé posedávání v baráku jim očividně nesvědčí a vyvolává mezi nimi hádky. Saša si na chvíli zacpala uši a potom navrhl:

– Jdeme k Ireně!

Ženy byly předem dohodnuté, zdvihly se, obstoupily Ireninu pryčnu jako pět sudiček. Postrkávaly se, každá chtěla být co nejbliž, každá chtěla něco říct. Dovlekla se i Tinda, ale určitě jenom proto, aby si s Irenou promluvila německy.

– Tak a teď mluv! Pustili tě za Ivanušou? – vyzvíдалa Saša.

Než se Irena stačila nadechnout, pridurka Nasťa spatřila na její tváři černý flek.

Naslinila prst a přejela jí po čele.

– Jsi celá od sazí!

Irena si utřela čelo rukávem blůzy a přikývla:

– Pustili mě. Jdu v sobotu ráno.

– Do té doby vítr ustane a v deset jsi tam, – řekla Nasťa.

Pridurky šly nejednou do Bujčanu pěšky. Když je zapotřebí přinést ze vsi něco menšího, nepošlou tam nákladní auto, ale pridurku se strážným.

– Ale když zafouká, pozor na obličej, severák fouká na levou tvář. Mysli na to. A hlavně na nos!

– A jak Ivanuška vypadá? – vyzvídala Saša.

– Bože, jak jsi hloupá. Vždyť tam ještě nebyla, – pohoršovala se Ala.

– Aha, ale předtím už byla, ne?

Přišla i Danuta. Napadala na jednu nohu, možná kvůli tvrdé lavici anebo stářím, nejstarší vězeňkyni ustoupily. Ve skomírajícím světle byla bledá, ale usmívala se a na šňůrce držela dvě malé věcičky. Botičky!

– Abys tam nešla zbytečně, – řekla. – Tohle synáčkovi doručíš a řekneš mu, že je to pozdrav z Polska, od tetky Danuty.

Kožené botičky! Malé, drobné, nádherné botičky. Saša nadšeně ječela, zakrývala si oči. Botky byly jako malý zázrak, přesná zdobnělina letního táborového bagančete!

Irena se podívala na bagančátka a ten nápor nevydržela. Kostnatou Danutu objala a utírala si slzy. Myslela na jejího Ivanušu, jaký krásný dar! Ostatní ženy také ledacos přinesly: kousek bílé látky, opravdovou kovovou lžičku, kožešinku... Čím si vysloužila tolik pozornosti?

Irma, Danuta, Ala, Nasťa, Saša i Tinda, všechny postávaly kolem ní, věděly, že víc jí pomoci nemůžou. Je to její poslední cesta za synem, co bude dál, se neví, a radit se neodvází. Některé si pamatují, jak cestou sem rodila ve vlaku, pamatují si smrt jejího dítěte i to, co se dělo potom, proto raději mlčí.

Dárkyně se rozešly a s Irenou zůstala jen Saša. Přisedla si, usmívala se, mlčela. Její dcerka zemřela předloni, ale mluví o ní jako o živé. Vypráví o dětském domově, kde se o ni starají, kde jí vyprávějí o Saše jako o zločinci a odmala ji učí nenávidět vlastní matku. Saša se dušuje, jednoho dne ji vezme k sobě a pojedou domů, na Volhu. Nikdo jí to nevyvrací, každá

ji vyposlechně, i Irena, přikývne jí a nechá ji trápit se a snít. Jindy zas vypráví o jejím dětském hrobu, o kříži, o tom, zda je na něm Sašenčino jméno...

– Budou pěkně klapat, bagančátka krásná... – pochválila Saša botičky a před Ireninýma očima je rozhoupala.

V baráku vrzly dveře a mezi řady postelí vešla Pípačka obsypaná sněhem. Zamířila k Ireně, shodila z hlavy čepici a tajemně se smála. Přisedla si, stranou mrkla na Sašu a zpod kabátu vytáhla krajíc chleba.

– Aňa měla špatný den, ale nakonec se smilovala. Schovej si ho.

Irena tlustý krajíc rozlomila na půl a polovinu přistrčila Saše.

– Pochutnej si, a nikomu nedávej!

Saša se k ní naklonila a špitla jí do ucha:

– A můžu k tobě večer přijít? Poležíme si tiše vedle sebe...

– Ne, ne, každá musíme jen v tom svém... Ale nezapomeň – chleba nikomu!

– Ach... nedám!

Pípačka se zasmála, jizva na tváři ji neustále přetváří na šaška, ale všichni si už na to zvykli.

– Co jste Paraše provedly?

– Zatím nic. Chytila nás na cestě do baráku bez dozorce.

Pípačka kroutila hlavou a zaklela. Bývalá frontová vojačka si to může dovolit, protože má svou hrdinskou minulost. Bezohlednému Mušenkovi, nejstaršímu dozorcí, to řekla rovnou – já jsem ve válce hnala frice ze země, ne zeky na Zlatou planinu! Mušenka se vykrucoval, on prý plnil úkoly zázemí, protože na frontu ho nevzali, přestože se dobrovolně hlásil! Dobře, dobře, mávla rukou Pípačka, a od té doby měla od něho pokoj. Na druhé straně, Paraska ji nenávidí právě kvůli té frontě a stále omílá – co platí pro jednoho, musí platit pro všechny – a Pípačku při jakémsi přestupku spolu s Kišou strašně ztloukli. Pípačka se z výprasku vylízala, ale vůbec se nepoučila. Na svou frontovou minulost je pyšná stejně jako předtím.

– Paraša přišla do kuchyně, přiskočila k Pašovi a už mu sedí na kolenou. Tahá ho za vousy a říká mu: když se německá

špionka může válet s Gruzíncem, proč bych si neposeděla Pašovi na kolenou? Smějí se, poplácávají se, ale vidím, že nejsou ve své kůži. Mračí se, na něco čekají, možná na kontrolu. Májí strach, něco se děje.

Naklonila se k Ireně a důvěrně jí pošeptala:

– Ta střelba v mužském lágru v Baskaru, to nebyli vlci.

Irena se polekala.

– Co se stalo? Víš něco? A Šota?

Pípačka našpulila rty, až jí usměvavá jizva zbělela. Otázka zůstala ještě záhadnější.

– Přijel Jerofej přímo z Baskaru. Babrá se s elektrikou a mlčí, není mu do řeči. Rýpám do něj, a on nic. Ani tabák si nezal, něco mu je, buď je nemocný, anebo mrtvý.

– A o Šotovi neříkal nic?

– Nic. Ale posílá ti tohle...

Přistrčila Ireně nahrubo ubalenou cigaretu. Ohlédla se v ponurém přítmí, vysmrkala se a ještě jednou zdůraznila:

– Pozor na Parašu!

6

Paraska má za sebou, podle jejích vlastních slov, hrdinskou minulost. Tak mluví každá kriminálnice, aby si vyhradila prostor pro úctu a možná i pro klid vlastní duše. Také Paraska byla obyčejnou vězeňkyní a jako každá, i ona svůj příběh ráda vyprávěla. Časem postupně ve vězení dozrávala, její příběh bobtnal, přibýval na váze a měnil se ve strhující drama.

Samozřejmě, nyní, když má trest za sebou a postavení vězeňkyně vyměnila za post dozorkyně, pozměnila i svou minulost. Teď je to historie plná odvahy, odhodlání a ochoty bojovat za čistotu života podle aktuálních výzev. Ve skutečnosti její příběh začal v dětském domově a nebyl ani hrdinský, ale ani jednoduchý. V té době se v zemi objevilo mnoho sirotků z kulackých rodin a bylo nutné se o ně postarat. Dětský domov zřídili ve starém sídle volžských statkářů, rozdělili ho na dívčí a chlapeckou část a od rána do večera v něm zněl dětský křik.

Kraloval tam bývalý statkářův šafář, oddaný ředitel domova Gennadij Petrovič Svolosin, vzdělaný člověk jemných způsobů i mravů, ale když bylo zapotřebí, uměl být dostatečně tvrdý. V dětském domově byl jediným mužem, všechny služby od výchovy dětí přes vaření, uklízení až po sekání dřeva a podpalování v kamnech vykonávaly ženy.

Paraska se od ostatních dětí lišila. Ty se jí kvůli jejímu rtu po rozštěpu a kolébatvé chůzi vysmívaly, proto se jim vyhýbala. Raději se potloukala kolem vychovatelek a poslouchala jejich řeči. Sledovala je a toužila se v budoucnu stát jednou z nich, aby mohla poučovat nezbedy, zatahat je za vlasy, případně jim dát i pohlavek za ucho. Někdy postála za dveřmi sborovny nebo ředitelny, odposlechla si i lékařku za dveřmi ošetrovny a zjistila, že z druhé strany dveří je pokaždé docela jiný svět, než by člověk očekával. Odposlechnutá tajemství ji fascinovala. Zjistila například, kolik času dokážou dospělé ženy věnovat prázdným řečem o jediném muži v domově, o řediteli Svolosinovi. Dozvěděla se, že Gennadije Petroviče nevzali na frontu, neboť má jednu nohu kratší. Jenže když je jedna noha kratší, celkem určitě je ta druhá delší, než ne, chichotaly se ženy. V průměru se ty nohy vlastně vyrovnají, takže jaká škoda, přiučovala se i mladá Paraska. Tohle téma, kdoví proč, ženy neustále lákalo a všude ho rozvíjely, i na lavičce v parku. Když přišla řeč na ředitelovu nohu, kulatoučká Nina Nikolajevna se pokaždé prostopášně rozesmála, plácla se po stehnech, až se drozdi z křoví vyplašeně rozlétlí po obloze.

– Co mu Hospodin vzal na jedné noze, to mu přidal mezi nimi...

Ostatní vychovatelky se hned také bezstarostně rozcvrlikaly a to je dobře, i v těžké době je nutné odpočinout si a trochu se pobavit. Při klevetných kratochvích ženy nepostřehly, že i Gennadij Petrovič má dobrý zrak a postřeh se širším záběrem, než se zdálo. Na soutěž o jeho přízeň se až moc soustředily a uniklo jim, že obyčejná mužská vášeň se s příliš velkým množstvím dychtivých a dotírajících žen může proměnit do nečekaných, přímo nelidských podob.

Gennadij Petrovič začal žačku Parasku předvolávat do ředitelny. Předtím k sobě volával jen chlapce a byl to pokaždé signál, že za chvíli bude zpoza dveří slyšet pleskání, křik a urputné sliby nápravy. Jenomže s ní to bylo jiné, ředitel jí hned od začátku projevoval nečekanou přízeň. Usadil ji na židli pod obrazem útočícího bojovníka, vyprávěl jí o opuštěných dětech bez rodičů, o jejich trápení a hledání vlastní cesty. Paraska tomu nerozuměla, vždyť v domově jsou děti bez rodičů, to je normální. Zbystřila pozornost, až když mluvil o osamělé labuti v jejich jezírku. Vzal ji k oknu a položil jí ruce na ramena. Labuť plula na hladině a on se rozpovídal o dálkách, kam na podzim odlétá za jinými družkami. Když odletí, zahrada zpustne až do jara.

Bože, jedna labuť, pomyslela si Paraska. Kolikrát ji kolem jezírka s klacky naháněli, aby nebloumala na místě a trochu se po zahradě prolétla. Gennadij Petrovič ale viděl svět jemněji a Parasku překvapil: zezadu ji nečekaně objal a tiše řekl:

– I ty jsi taková labuť.

Ona a labuť? A co smích dětí kvůli její chůzi, kvůli křivé puše? Copak se Gennadij Petrovič zbláznil? Anebo je to jeho malá odměna, projev porozumění, vždyť on sám nápadně kulhá. Pomyslela si, že se mu vymaní ze sevření, ale něco ji v tom přibrzdilo a podvolila se. Jaká je ona labuť... labuť... Ona je Paraska, s křivým rtem. Když se usměje, horní ret se jí vysune jako do boje a děti se tomu pošklebují. Proto se raději neusmívá.

– Ano, moje bílá labuť! – dychtivě zopakoval Gennadij Petrovič.

Cítila na sobě cizí ruce i cizí tělo, chtěla se od něho odlepit, jenomže hluboko v ní zněla nová píseň – jsem labuť, labuť! Tohle přirovnání ji pozdvihlo nad zem, nad řev chlapců a jejich nahánění ptáků na jezeře, nad jejich hloupost a omezenost. Pocítila jemné chvění a před očima se jí zjevila labuť s ohnutým krkem. Přivřela oči a věděla, že už se po ní nemůže ohnat klackem, vždyť ten důstojný bílý pták je možná její duše, možná je to její ztracená sestra, možná je to někdo, kdo jí chybí, a ani o tom neví. Možná proto je pořád na jezírku a nic ji nedokáže odehnat.

Setkání v ředitelně začínala i končila dychtivými slovy Gennadije Petroviče. Kulhal po místnosti, vyprávěl o bílé krasavici, o štíhlém krku, o majestátním letu nad mraky. Uložil ji na pohovku, vysvlékl ji ze šatů a přejížděl po ní dlaněmi. Nakonec jeho prsty vstoupily na stejné místo, jako jí to dělala Gala z vedlejší postele. Paraska z přívalu vzrušení vyjekla, otevřela oči a viděla, jak si ředitel k prstu přivoněl a potom ho strčil do pusy. Nejprve se hrozitánsky lekla a následné dny se bez přestání k tomu dráždivému obrazu vracela. Připomněl jí cosi neblahého z dávné minulosti, jenže jemné dotyky ředitele a jeho omámený pohled svědčily o tom, že opium je schováno někde v ní a ředitel ho záhadným způsobem pouze odhalil a zcela mu podlehl. Proto ji ten obraz přitahoval stále víc a víc, až splynul s její vlastní žádostivostí a touhou.

Byla to zajímavá doba. Nečekaně dostala nové šaty i novou školní brašnu. Přijala to přirozeně, vždyť to souviselo s jejím postavením bílé královny u jezírka. Celé dny se v ní mísila rozkoš s hrdostí, někdy se rozkoš přihlásila sama a vybuchla tak silně, že se jí zrychlil dech a rozpálilo celé tělo. V takové chvíli se s bušícím srdcem procházela pod okny ředitelny a čekala. Ředitel jí pokaždé pokynul a ona se pomalu, jakoby mimoděk, k němu odebrala, mezi vycpané sovy a parůžky srnců.

Během těch dnů se její oči otevřely dokořán. Všimla si, že mezi švitořícími ženami se o přízeň ředitele svádí ukrutný boj. Zatajovaný, provázený vtipy, poznámkami, posměšky, ale zároveň nabitý touhami. Vypozorovala tajemství dospělých žen – kdekoli se zjeví ženská stopa, tam všude zazní potlačovaná touha, která v zákulisí nezná hranice. Usmívala se, klidně se před nimi procházela, vracela se k obrazům dychtivého Gennadije Petroviče a pyšně se nadouvala radostí z vítězství nad klubkem soupeřících zmijí.

Gennadij Petrovič byl trpělivý, jemný a pozorný, proto jakoby bezděčně šli v dotycích a pohlazeních dál a dál. Najednou se už nic nedalo zastavit, každé jejich setkání se změnilo v ohromující bouřku provázenou bezuzdnou vášní. A potom otěhotněla. Skutečná pravda o ní a řediteli vyšla vzápětí najevo. Ten najednou zvázněl a s vervou se pustil do náročné práce

nového typu: pořádal školení vychovatelek a trestal děvčata i chlapce za sebemenší přestupky. Opět předvolával chlapce do ředitelny, opět je vyslýchal a fackoval, poslouchal jejich sliby a s křikem je propouštěl. Nejhorší ze všeho bylo, že Parasku označil za odstrašující příklad porušování disciplíny. Řekl to veřejně večer v jídelně před všemi děvčaty a na ni se přitom ani nepodíval. Chlapci ze sousední budovy dostali přísný zákaz navštěvovat dívčí část parku. Paraska se tam několikrát prošla, chvíli plakala, potom zuřila, také se klackem ohnala po labuti. Za celý labutí podvod by jí nejraději zlomila krk, ale labuť něco vytušila a pokaždé včas uletěla.

Stará lékařka se Parasky na žádné podrobnosti neptala. Zkoumavým pohledem si ji prohlédla, zmínila její nedávné sedmnácté narozeniny a zapsala ji do své knihy. Ujala se jí se souchotinářskou, málo vlídnou péčí, ale budiž! Paraska tušila, co si o ní myslí, a bylo jí to jedno. Protrpěla si tisíc nových pocitů v jiném stavu, taky opovržlivé pohledy vychovatelek a musela se smířit s novou samotou. V té neveselé době ji zahrál jen jediný dotyk – doktorčina ruka, když její teplá dlaň zkoumala první pohyb človíčka. Dokonce se na ni usmála. Nikdo předtím ani potom jí s takovou něhou na její ženské břicho ruku nepoložil.

7

Irena se s Paraskou poprvé setkala v elgenské nemocnici. Všimla si jí, protože mezi pacientkami působila jako vydrážděná vlčice. Vrčela a všechno jí vadilo: postel měla tvrdou, deku lehkou, světla málo, stravu na zdechnutí. Pacientky sledovaly její odvalu s obdivem, vždyť takhle otravovat a šikanovat sestru Irenu či Polenu, to by se opravdu neodvážily. Kdyby takhle dráždila uši Tamaře, nechala by ji den bez jídla, a hned by zkrotla. Všichni věděli, že Irena jí to neudělá, proto mohla vyvádět, jak se jí zachtělo. Byla odsouzena za nějaký delikt související s dítětem, na to se ale Irena neptala, koneckonců je známo, že trest na Planetě nemusí souviset se skutečnou

vinou. Měla ostrý hrdelní hlas, možná umí hezky zpívat, ale když si některá žena tiše zanotovala, Paraska se nepřidala, jen zamračeně poslouchala a po chvíli zpěv nevrle přerušila. Zpěv jednoduše neměla ráda, raději vykládala o sobě. Její příběhy z dětského domova poslouchaly ženy na lůžkách jako opravdové romány.

– A za co tě zavřeli? – zeptala se ostýchavá Luba z jakéhosi ukrajinského zapadákov, která byla přesvědčena, že Paraska s prožitými romány by měla polehávat v komnatě vystlané sametem, nikoli na dřevěné posteli v zóně.

– Proč? Protože jsem to jeho děcko uškrtila, – hodila do placu zděšeným pacientkám.

Ženy se zasmály. Parasčino přiznání znělo jako nepodařený vtip. Irena právě rovnala prostěradlo pod dystrofičkou Vilijí, otáčela ji, aby neměla proleženiny, pracovala rychle, s citem, nekomentovala řeči nemocných, jak se to naučila v levočských lázních.

Podívala se na vychloubačnou ženskou a jejich pohledy se setkaly. Viděla drobná očka na nepřirozeně širokém obličejí, jako nůž tenký vysunutý horní ret, odstávající maličké uši bez lalůčků, tam náušnici neprovlékneš. Paraska zahlédla Irenin pohled i její rozpaky a hned jí vmetla do tváře:

– No co? Řekla jsem něco špatného?

Irena ještě jednou uhladila prostěradlo. Mlčela. Takovýchhle žen tu bylo nepočítaně. Soudit je snazší než litovat, snad proto se každý nejdříve přikloní k odsudku, ale Irena ji tehdy opravdu litovala... To všechno bylo dávno! Irena byla v elgenské nemocnici váženou sestrou a vězeňkyně Paraska se tam mihla jako pacientka. Uběhlo pár let, ženy i muži putovali mezi zónami v různých transportech, Irena se propadla zpátky do Pisčaku a z Parasky se stala dozorkyně.

Proč se Paraska v kuchyni zmiňovala o Ireně? Co jí zase přeletělo přes nos? Nehledá záminku, aby jí cestu do Bujčanu

zakázala? Od ní je možné očekávat cokoliv, nejradši by hlídala celou zónu nejen s vězni, ale i se strážci a veliteli. Pokud vezmeme Pašu anebo mladší lenochy, Osipa, Stěpana, od nich je jakž takž pokoj, i když v tom není třeba hledat žádné ušlechtilé pohnutky. To jenom jejich přirozená lenost a rezignace dělá ženám vězeňský život v Pisčaku snesitelnějším.

Vzpomněla si na cigaretu, vždyť ji ještě pořád drží v ruce! Se Šotou se neviděli celý měsíc a ona si žmoulá jeho cigaretu mezi prsty a sní o hloupostech. Dychtivě ji rozbalila. Z hrubého černého tabáku vydolovala malý srolovaný lístek. Rozvinula ho a četla:

Lásko, odlož cestu, buran zesílí. Tvůj Šota

Irena zkoprněla. Co to má znamenat? Odložit cestu za Ivanuškou? Šota zešilel? Anebo zapomněl, že je to její poslední návštěva, že dalších sedm let syna, kterého spolu mají, neuvidí? Zmuhlala lístek a vztekla ho zahodila do rohu pryčny. Ruce se jí roztráslly, zbylý tabák shrnula na kousek papíru. Proč se všechno musí kazit?

Celý měsíc uhýbala před Parašou i před Naďou, plazila se před dozorcí a brigádyry, vyhýbala se Kiše, chleba krájí přesně na gram a v břiše jí přitom škrundá jak ve starém mlýně, v kuchyni na kůrku ani nesáhne, potom jí to v baráku předhazují... jen aby nezavdala ani nejmenší příčinu k trestu. Včera jí Kiša cestu povolila, a najednou Šota – odlož cestu! Neodložím!

Pustila se do práce, jinak ji Šotova zpráva zničí. Upravila si postel, štrachala ve slámě, poupravila si hadříky, dárečky, všechno poschovávala do koutů, přikryla trochou slámy, hodila na ni starou deku a uhladila ji, aby z ní nic nápadného netrčelo. Jen nehlobat, jen nepřemýšlet.

Kostnatá Danuta seděla shrbená na své pryčně, na dřevěném stolku měla kus prkna se svými značkami. V baráku je zakázáno psát na papír, musí tedy posloužit obyčejné prkno, co jí sehnal děda Jerofej. Odříznul potřebný kousek, vyhladil ho skleněným střípkem a Danuta může zapisovat. Ostrým kouskem skla vyryla notovou osnovu a noty kreslila tužkou.

Když byla s melodií spokojená, v kápečetce přepsala notový záznam do obyčejného sešitu, který putoval do strážné plechové skříňky mezi utajované noty sovětských bojových písní.

Irena si přisedla a mlčela.

Danuta se vztyčila, sláma pod ní zašustila. S hrdostí zvedla své prkno, aby bylo lépe vidět na čáry a noty.

– Budeme nacvičovat tuhle větu. Už jsme za polovičkou, jde nám to hezky...

– Šota mi poslal zprávu, abych nikam nechodila. Buran zesílí, píše. Co je to za nesmysl...

– Vždyť říkám, že Bůh není. Když není Bůh, není ani ďábel. Z toho nám vychází, že ďáblem je člověk.

– Dobře, ale co mám dělat?

– Pomstít se ďáblu. Vůbec nemusíme zpívat proti nim, stačí zazpívat za nás. Uvidíš, jaká to bude pomsta!

Irena sledovala Danutiny noty, ale ve spleti značek a čar důkaz o pomstě neviděla. Nevydržela a postěžovala si na Žeňu.

– Víš, že jejího muže už propustili? – prohodila Danuta.

– To vím.

– ... a že zase vstoupil do strany?

– Cože?

Z kouta se ozval vrískot. Zlodějky se zase hádaly a hnusně si nadávaly.

– Ale co mám dělat já? Do Bujčanu půjdu, Šota mě nezastaví. Ale co bude potom?

– Jít za děckem je potřeba. Rozjímat o spravedlivosti světa a o neposkvrněném početí můžeš později.

Neposkvrněné početí! Danuta ho zmínila záměrně. V době, kdy Irena otěhotněla, ležela Danuta s tyfem v elgenské nemocnici. Rozrušená Irena ji potají vytáhla k sobě do ošetřovny a uvařila jí čaj. Potom se jí s malou dušičkou svěřila. Danuta poslouchala, pokývala hlavou a dlouho nic neříkala. Po hodně chvíli ji, polskou neznabožku, napadlo právě tohle:

– Na Planetě je to neposkvrněné početí!

Irena zůstala zaskočená. Čekala odsouzení, možná i opovržení, přinejlepším mnohoříkající mlčení. Namísto toho ji stará Danuta objala kolem ramen, zblízka do ní zapáchla vodnaté

oči a rouhající se Bohu ukázala prstem na zašlý strop nemocničního pokoje. Polsky řekla:

– Wszystko widzi, wszystko wie.

Irena ji tehdy objala, sevřela stařenina vetřká ramena, přitiskla se k ní a cítila, jak se její slzy valí po Danutině tenkém krku. Ale nestyděla se, ať se všechno odplaví, kudy má! Zastyděla se jen za svá měkká, zaoblená, dobrou stravou polidštěná záda.

– Bůh ti je svědkem, – připomněla jí i teď uprostřed křiku zlodějek. – Na mně už nezáleží.

– Bůh, Bůh, ale co já?

– Co ty? Nic. Koukej přežít i bez Boha. Mě o něj připravili. Jestli nějaký je, není to ten, kterému jsme věřili. Možná je tam nahoře nějaký jiný Bůh, který náš svět skutečně stvořil. Stvořil nám ho, a teď tvoří další světy. Ty, co postupně mění na Planety, anebo je likviduje nějakým rychlejším způsobem. Ale že by ho zajímali lidé? Jak žijí? Jak se nesnášejí, závidí si, zabíjejí se navzájem? Proč by ho to mělo zajímat? Moji milí, dostali jste krásný svět, dostali jste svobodnou vůli, co ještě chcete? Vaše pýcha je nesmrtelná, ale když poroste příliš vysoko, padnete i bez mého přičinění. Kolik je v nás nedokonalostí! Hodnotíme Boha svými směšnými lidskými vlastnostmi, není to bezohledné a opovážlivé?! Pokud by měl Bůh naše vlastnosti, už by nebyl stvořitelem, ale jen nějakým lepším člověkem. Proto je nelogické, aby se Bůh zajímal o naše malicherné problémy. Vzkazuje nám: přemýšlejte, jednejte svobodně. Jak vidíš, my skutečně jednáme, proč by se mezi nás míchal?

Irena pokrčila rameny. Danuta je stará neznabožka, jak sama říká, svého Boha ztratila ve Varšavě během povstání. Z jejího odporu k víře jde strach. Víra je přece naděje na věčný život, nevíra je čekání na smrt a na věčnou nicotu, tak mluvil kazatel Weinwurm doma v Kežmarku. Irena se nad jeho slovy nezamýšlela, ve změti všedních dnů se zdála příliš vzdálená. Vzpomene si na ně, když se dohaduje s Danutou, a začalo to už ve vlaku cestou sem.

Za svobodou se dveře definitivně zabouchly v polském Sanku. Byly to dveře vagonu pro dobytek a přibouchly je ruce drobného vojáka se zlostným obličejem. Zaklel, zařinčely železné západky a uvnitř se zešeřilo. Obličej žen ve vagonu vyděšeně čekaly. Která z nich ví, co se děje, která řekne něco rozumného, něco povzbuzujícího? Nastalo ticho. Po chvíli se ženy rozhlédly a spatřily Irenino břicho. Od té chvíle bylo jasné, že nikoli bouchnutí dveřmi je strašné, ale něco jiného. Náhlý tísnivý pocit vyvolal nevoli, Irenina břicha se ženy lekly, některé se daly do pláče, křičely, bušily na dveře, ale zbytečně. Irena si sedla na prkennou pryčnu, dýchalo se jí těžce. Vagonem to trhlo, nárazníky se s rachotem srazily a vlak se pohnul.

První dny ležela a čekala na smrt. Otočila tvář k dřevěné stěně, cítila chladný průvan a teplé slzy. Kola vlaku drkotala a vezla je bůhví kam. Jestliže se jí doposud zdálo, že dění kolem ní je velký omyl, tak teď už pochopila. Není to omyl, tohle je odplata za její zpupnost, pýchu, nesnášenlivost, za snahu mít vždycky navrch. Může si za to sama. Proč nepočkala společně s Johannem, než přejde fronta? Proč mu vyčítala jeho opatrnost?

– Zlata je v nemocnici, celý měsíc o ní nic nevíme, – křičela do jeho ustrašené tváře. – Víš ty vůbec, kde máš své dítě? Víš, co s ním je? Nevíš! Tak na co mám čekat?

Johannova matka ji s velkým přemáháním odrazovala. Nevěděla si rady a přemlouvání zpupné Ireny považovala za ústup jejím vrtochům. Přirozeně, ničeho nedosáhla, protože Irena se už viděla u dcery v popradské nemocnici. Vypravovala se plná hněvu, protože Johann, zbabělec, s ní jít nechtěl! Z vedlejšího pokoje zaslechla tchynin přidušený hlas:

– Zahrává si s nenarozeným dítětem.

Nejstarší ženou ve vagonu byla štíhlá distingovaná černovlasá Polka. Pohled, pohyby, gesta, mluva, všechno kolem ní tvořilo zvláštní a neproniknutelnou atmosféru šlechtické důstojnosti. Nešťastné obličej pozorovala z vysoka, zmatené řeči žen

poslouchala s jemným úšklebkem, do debat se nezapojovala, ani se mezi ně nepletla. Seděla na svém prkně, mlčky hleděla na protější dřevěnou stěnu a nedbale poslouchala jejich zoufalé dohady. Po mnoha hodinách, když se ženy vyčerpaly planými úvahami, lakonicky poznamenala:

– Zbytečné řeči. Určitě nás vezou na Sibiř.

Nastalo ticho, a vzápětí jako když do vrabců střelí. Nejprve se kolem ní shlukly Polky a dotíraly, odkud to ví, jak na to přišla, proč by je vezli na Sibiř? Co je to za nesmysl?

Znepokojily se i ženy ze Slovenska, pochopily, o čem se hádají, a překládaly Maďarkám, Němkám a Rumunkám. Ve vagonu nastal babylonský povyk a křik, ženy se dohadovaly jedna přes druhou, z kouta se ozval pláč. Polka mlčela, už se nemínila dál vyjadřovat. Tinda se namíchla, německy i polsky rozuměla dobře. Chytla přemoudrou šlechtičnu za límec kabátu a třásla s ní dopředu a dozadu, škubala límcem a střídavě německy a polsky křičela:

– Odkud to víš? Kdo ti to řekl?!

Napadená dáma se nebránila. Nechala sebou lomcovat jako pravým viníkem jejich putování a čekala, až se útočnice uklidní. Zasáhly ostatní ženy a Kašubku odtáhly do kouta, aby se vyzuřila v ústraní. Ještě chvíli dupala nohama, pěstmi tloukla do dřevěné stěny a naříkala, nejedu, nejedu, nejedu... a ostatní cestující ji chlácholily a tišily. I když nakonec ztichla, bylo pozdě, neklid už byl vypuštěn, usalašil se mezi ženami a společně s nimi putoval neznámou krajinou. Štíhlá Maďarka s dlouhou bílou šálou chtěla pokažené vztahy napravit. Ukázala na Danutu a poprosila:

– Řekněte jí někdo polsky, ať té bláznivé Němce odpustí!

Vyřídila to Irena, přeložila její žádost a Maďarka s bílou šálou stoupla na ceně.

– Jaké odpouštění, – odpověděla dotyčná Polka. – Už jsem i zapoměla...

Katalin se zaradovala. Udělala pár tanečních kroků, jako baletka zamávala rukama a mezi ženy vnesla nečekanou lehkost. V šeru vagonu se něco pohnulo k lepšímu.

– Tohle všechno je pouze divadlo! – prohlásila. – Nesmíme

věřit, že všechno, co se děje, je doopravdy skutečné. Není. A každá hra má svůj konec!

Napadená dáma si upravila rozčuchané vlasy a smutně se pousmála:

– Ano, je to divadlo...

Maďarka si sedla k Ireně, objala ji jako dobrá kamarádka kolem ramen a radovala se, že tu někdo umí maďarsky.

Všechno je jen divadlo, také ona má na sobě pod kabátem divadelní kostým, bílý pulovr a černou volnou sukni, a hra pokračuje. Těhle hře nerozumí, ale to se stává, že herec svou roli nechápe, stává se, že proletí hereckým životem, uklání se obecnostem a netuší, jestli pronikl do hloubky napsané role. Jsou dokonce i hry plné zvláštních obrátů a uběhnou dlouhé roky, než diváci i herci všechna zákoutí děje pochopí.

Katalin seděla vedle ležící Ireny, hladila jí vlasy a vyprávěla, jak ji divadlo přivedlo do tohoto prokletého vlaku. Jak nevinně všechno začalo. Před divadlem v Miškovci zastavil jednoho dne kočár a jakýsi rozjařený pán vstoupil nejen do budovy, ale také do života herečky a tanečnice Katalin. Už ode dveří provolával slávu umělcům, divadlu a umění a po představení uspořádal velkou hostinu. Dal zavolat cikány, pozval zbytek městské honorace, co ještě neutekla před frontou, a nechal se obskakovat mladými herečkami. Rusové prý byli před branami, ale navzdory tomu zábava v divadle pokračovala i druhý den. Cikáni vyhrávali k poslechu, k tanci i k pláči a mecenáš zpíval, vytácel herečky, bavil se, také si trochu poplakal. Vínem se, přirozeně, nešetřilo. Ztrestaná rodina, křičel a cikánům lepil bankovky na čelo, herečkám je poskládané strkal do výstřihu. Byla to jeho oslava vítězství nad nehodnou rodinou v Košicích netrpělivě čekající na jeho smrt. Když dlouho nepřicházela, nervózní dědicové se rozhodli, že alespoň některé pohyby majetku urychlí. Jakmile se děda István dozvěděl, jak ho synovci chtějí připravit o slavný hotel, rychle jim překazil bezohledné plány a hotel nečekaně za směšnou cenu prodal. Náhle měl pocit, že od sebe odkopl přivolávanou smrt a osvobodil se od něčeho mimořádně tíživého. Nasedl na bryčku a zanedlouho byl i s penězi